

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra anglistiky a amerikanistiky

Tereza Čubáková

**ALENKA V ŘÍŠI DIVŮ A ZA ZRCADLEM LEWISE CARROLLA:
ANALÝZA DÍLA A JEHO ADAPTACE**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Pavlína Flajšarová, Ph.D.**

Olomouc 2013

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. ČUBÁKOVÁ Tereza	Družební 19, Olomouc - Nové Sady	F100355

TÉMA ČESKY:

Alenka v říši divů a za zrcadlem Lewise Carrola: analýza díla a jeho adaptace

NÁZEV ANGLICKY:

Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass by Lewis Carroll: Analysis and Adaptations

VEDOUCÍ PRÁCE:

Mgr. Pavlína Flajšarová, Ph.D. - KAA

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Lewis Carroll - jeho biografie a život ve viktoriánské éře
2. Analýza Alenky v říši divů a za zrcadlem
3. Rozdílné verze a adaptace
4. Vliv na další literární generace
5. Přínos fantasy literaturě
6. Závěr

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Carroll Lewis. The complete Illustrated Works of Lewis Carrol. London: Chancellor Press, 1993.
Cohen, Morton N. Lewis Carroll: a biography. London: Papermac, 1995.
Gernsheim, Helmut. Lewis Carroll: Photographer. New York: Dover Publications, 1969.
Hudson, Derek. Lewis Carroll. London: Longmans and Green, 1966.
John Pudney. Lewis Carroll and His World. London: Thames and Hudson, 1976.

Podpis studenta: *Čubáková*

Datum: *17.5.2011*

Podpis vedoucího práce: *Flajšarová*

Datum: *17.5.2011*

Prohlašuji, že jsem svou magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem úplný seznam všech použitých zdrojů a citované literatury.

V dne

Podpis

Děkuji Mgr. Pavlíně Flajšarové, Ph.D. za podnětné rady a připomínky při odborném vedení práce. Poděkování také patří všem mým přátelům, kteří mi pomohli zajistit přístup k potřebným publikacím v síti knihoven České republiky.

Obsah

Úvod	7
1 Osobnost Lewise Carrola	8
1.1 Lewis Carroll jako Charles Lutwidge Dodgson	8
1.2 Lewis Carroll jako kontroverzní osobnost	12
2 Historie a okolnosti vzniku Alenčina příběhu	21
2.1 Carrollovo setkání s Alice Liddellovou a její rodinou	21
2.2 Zlaté odpoledne a vznik příběhu	22
2.3 Průběh publikace Alenčiných dobrodružství	23
2.4 Rozloučení s Alice Liddellovou	26
2.5 Alenka v českém překladu	28
2.6 Alenka v českých ilustracích	30
3 Analýza díla Alenka v kraji divů a za zrcadlem	32
3.1 Klasifikace literárního žánru v dobových souvislostech	32
3.2 Význam Alenky	36
3.3 Rozdílné pojetí prvního a druhého dílu knihy	37
3.4 Postavy a jejich reálný základ	39
3.4.1 <i>Alice Liddellová</i>	41
3.4.2 <i>Lewis Carroll</i>	42
3.5 Hlavní motivy jako součást tematické výstavby	43
3.5.1 <i>Motiv společenských her a pravidel</i>	44
3.5.2 <i>Motiv konzumace</i>	46
4 Alenka v říši divů ve filmové tvorbě	49
4.1 Kreslená pohádka pro nejmenší – Walt Disney (1951)	50
4.2 Filmová pohádka pro všechny – Nick Willing (1999)	52
4.3 Moderní fantasy – Tim Burton (2010)	54
4.4 Koralína a svět za tajnými dveřmi – Henry Selick (2009)	56
4.5 Něco z Alenky – Jan Švankmajer (1988)	57

Závěr	60
Resumé	63
Bibliografie	66
Seznam příloh	72
Přílohy	73
Anotace	77
Summary	78

Úvod

Příběh malé Alenky z říše divů znají děti i dospělí po celém světě a v dětské literatuře má Carrollova dvoudílná kniha bezesporu své nezastupitelné místo. Postavy z jejího příběhu jsou pro čtenáře natolik osobité a lehce zapamatovatelné, že se staly součástí anglického folklóru. *Alenka*¹ je stále oblíbená, o čemž dnes svědčí široká škála produktů s touto tematikou, zejména hraček, stolních či počítačových her a filmů.

Přestože *Alenka* oslaví za dva roky výročí sto padesát let od svého prvního vydání, je pozoruhodné, že o tvůrci této celosvětově známé knihy toho víme relativně málo. Na zahraničním trhu vzniklo v nedávné době nemalé množství biografí a stále vznikají publikace nové, které se zabývají analýzou Carrollových děl a také postavou Alenky, spolu s okolnostmi vzniku jejího příběhu. Nicméně Carrollův život je i nadále spjat s řadou nejasností a mýtů. Jelikož českých publikací na téma Carrollova života a jeho tvorby je naprosté minimum, rozhodla jsem se tuto oblast prozkoumat a přispět tak k rozšíření povědomí o tomto autorovi a jeho nejslavnějším díle.

Diplomová práce se zabývá analýzou dvoudílné knihy *Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass*, kterou znají čeští čtenáři pod názvem *Alenčina dobrodružství v říši divů a za zrcadlem* nebo *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*. Vedle samotné analýzy díla bude věnována pozornost filmovým adaptacím, které srovnáme s původní knižní předlohou, a dále filmům inspirovaným Carrollem, které si pouze vypůjčují některé motivy a zpracovávají Alenkovské téma po svém. Nejprve se však podrobně seznámíme s osobností Lewise Carrola a jeho nejbližšími, s okolnostmi vzniku Alenčina příběhu, s průběhem samotné publikace, a v neposlední řadě také s českými překlady a ilustracemi.

¹ Pojmeme *Alenka* budeme v diplomové práci odkazovat na Carrollovo dílo a nahrazovat zdlouhavý název obou dílů knih. V případě potřeby však budeme rozlišovat na první díl *Alenka v kraji divů* a druhý díl *Za zrcadlem*.

1 Osobnost Lewise Carrola

1.1 Lewis Carroll jako Charles Lutwidge Dodgson

Lewis Carroll se narodil jako Charles Lutwidge Dodgson 27. ledna 1832 ve vesnici Daresbury, v hrabství Cheshire. Fara, kde vyrůstal, byla od vesnice vzdálená asi dva a půl kilometru, tudíž i projíždějící povoz nebo kočár byl pro místní děti velice neobvyklou a ojedinělou událostí. Odlehlé prostředí, ve kterém Charles strávil prvních jedenáct let svého života, jistě podnítilo jeho bujnou fantazii. Společnost mu nedělali typičtí domácí mazlíčci, ale zvířata z okolí. Podnikal dobrodružství s hlemýždi a žábami. Žížaly dokonce i vyzbrojil, aby mohly proti sobě bojovat. Ve snaze zabavit se, si právě zde Charles vytvořil svůj svět, jakousi vlastní říši divů, kterou později tak živě popsal ve svém stěžejním díle.²

Když bylo Charlesovi jedenáct let, přestěhovala se jeho rodina z odlehlé fary do podstatně rušnější vesnice Croft v Yorkshire. Charles, doposud vzděláván pouze v domácím prostředí rodiči, byl ve dvanácti letech poslán na internátní školu v Richmondu, která ho měla připravit na studia na střední škole Rugby School. Charles byl velice nadaný student a od útlého věku psal latinské básně. Později se o letních prázdninách bavil tvorbou příběhů a básní pro své nejbližší, které doplňoval o vlastní ilustrace. Po střední škole, stejně jako jeho otec, pokračoval ve studiu matematiky na univerzitě v Oxfordu na nejznámější koleji Christ Church. Náročný začátek studií byl Charlesovi ke všemu ztížen nečekaným úmrtím matky. I přes tuto ztrátu studium zdárně dokončil a následně začal na univerzitě působit jako učitel matematických věd.³ Přes výborné schopnosti v oblasti matematiky pro něj bylo vedení výuky obtížné. Charles nezvládal udržet pozornost studentů a sjednat si v hodině pořádek. Profesionální dráhu učitele mu

² Stuart Dodgson Collingwood, *The Life and Letters of Lewis Carroll* (Toronto: G.N. Morang, 1898), 9-12, accessed January 4, 2013, http://archive.org/details/cihm_26957.

³ *Ibid.*, 15-59.

znesnadňovala koktavost⁴ a stydlivost, kterou musel s velikým úsilím překonávat. Bylo pro něj tedy vhodnější dávat soukromé hodiny a publikovat. Charles se zabýval konkrétně matematickou logikou, kdy hlavním přínosem pro akademickou půdu byly jeho vědecké práce, vydávané pod jeho rodným jménem Charles Dodgson.⁵

Avšak pro literární díla, ve kterých se projevila jeho výjimečná kreativita, zvolil pseudonym. Charlesův první návrh pro pseudonym bylo jméno „Dares“, což byla část názvu jeho rodné vesnice Daresbury. Tuto původní představu však jeho editor Edmund Yates odmítl a Charles mu v dalším pokusu o návrh dal na výběr ze čtyř možností, jimiž byly Edgar Cuthwellis, Edgar U.C. Westhall, Louis Carroll a Lewis Carroll. První dvě jména v nabídce byla vytvořena jednoduchým přehozením písmen obsažených ve jménu Charles Lutwidge. Zbývající dvě jsou pouhými variantami Lutwidge, Lodovicus, Lewis a Charles, Carrollus, Carroll. Roku 1856 Carroll publikoval básně pro časopis *The Train* a poprvé vystoupil pod pseudonymem Lewis Carroll.⁶ Collingwood tedy čtenáře informuje o tom, kdy začal Carroll užívat pseudonym a jak vznikl. Neodpovídá však na otázku, jaký k tomu měl Carroll důvod.

Karoline Leachová uvádí vysvětlení Langforda Reeda, autora v pořadí druhé ucelené biografie z roku 1932, který dospěl k závěru, že Carroll užil pseudonym proto, že byl rozdvojená osobnost. Takto usoudil na základě svého přesvědčení, že nelze psát nonsensovou literaturu a zároveň působit jako učitel matematiky. Svůj argument podpořil odkazem na barvený inkoust, který měl Charles používat, pokud zrovna vystupoval jako spisovatel Lewis Carroll.

⁴ Touto vadou řeči trpěla většina jeho sourozenců. Snad za to může skutečnost, že jejich rodiče byli v příbuzenském vztahu. Morton N. Cohen, *Lewis Carroll: A Biography* (London: Papermac, 1995), 4.

Anne Clarková uvádí, že kvůli vadě řeči sice kontaktoval lékaře, ale jeho problém nebyl natolik závažný, jak se často předpokládá. V přítomnosti dětí recitoval a zpíval bez jediné známky potíží. Clarková tedy zastává názor, že jeho váhavý způsob vyjadřování, jak jej označila, pouze dodával na zajímavosti jeho příběhů. Anne Clark, *Lewis Carroll: A Biography* (London: J.M.Dent, 1979), 105.

⁵ Derek Hudson, *Lewis Carroll* (London: Longmans and Green, 1966), 13-4.

⁶ Collingwood, *Life and Letters*, 67.

Podle Karoline Leachové se však jedná o naprosto nepodložený mýtus, který bohužel figuruje i v později vzniklých biografiích.⁷

Vzniklou domněnku Langforda Reeda podpořila o patnáct let později Florence Becker Lennonová ve své biografii, kde souhlasila s Carrollovou poruchou osobnosti na základě svědectví divadelní herečky Isy Bowman, Carrollovy oblíbenkyně, jež ztvárnila Alenku. Lennonová zde uvedla, že Isa Bowman ve své publikaci zmínila náhlou změnu v Carrollově chování, kdy při společné procházce potkali jednoho z jeho kolegů, a to ho značně znervóznělo. Lennonová z této události usoudila, že klidný a vyrovnaný Carroll se v ten okamžik proměnil ve stydlivého Dodgsona a považovala tuto historku za jasný důkaz rozdvojené osobnosti.⁸ Avšak Isa Bowman všeobecně poukazovala na Carrollovu plachost. V době, kdy se staly jeho knihy o Alence oblíbenými, sice sám Carroll prohlašoval, že profesor Dodgson a Lewis Carroll jsou dvě nezávislé osoby. Dělal to však proto, aby se zbavil pozornosti ze strany fotografů a nemusel podávat rozhovory nebo udělovat autogramy.⁹ Je tedy zřejmé, že Lennonová tohoto svědectví spíše využila ke svému prospěchu, čímž tak utvrdila i další zastánce Reedovy teorie o rozdvojené osobnosti.

Nicméně tato teorie, vzniklá na základě užívání dvou jmen, protichůdných charakterových vlastností a zájmů, si nenašla příliš mnoho stoupenců. Jejím dalším odpůrcem je také Derek Hudson, který ji považuje za nepřijatelnou. Upozorňuje, že se jedná o jeden z mnoha přehnaných názorů na Carrollovu osobnost. Uvádí, že neexistuje žádné jiné tvrzení, které by rozdělení osobnosti potvrdilo.¹⁰ Užití pseudonymu bývá pro spisovatele naprosto běžnou praxí a Lewis Carroll k tomu měl zajisté své důvody. Pokud vycházíme z jeho původního profesního zaměření kantora a matematika, je pochopitelné, že chtěl oddělit pracovní život od fikce, kterou vytvářel zpočátku pro potěšení svých blízkých a později pro širší okruh malých čtenářů. Je také možné, že se obával negativních

⁷ Karoline Leach, *In the Shadow of the Dreamchild: A New Understanding of Lewis Carroll* (London: Peter Owen, 1999), 31-3.

⁸ Florence Becker Lennon, *Lewis Carroll* (London: Cassell, 1947), 88-9.

⁹ Issa Bowman, *The Story of Lewis Carroll, Told For Young People by Real Alice in Wonderland* (New York: Dutton, 1899), 12-5, accessed January 8, 2013, <http://archive.org/details/storyoflewiscarr00bowmrich>.

¹⁰ Hudson, *Lewis Carroll*, 9.

ohlasů a pomluv, jelikož svou *Alenkou* přímo reagoval na literaturu vrcholného realismu.

Carroll měl velice bujnou fantazii, s dětmi vycházel neobyčejně dobře a nejraději ze všeho je bavil. To bylo patrné již v době, kdy jako dospívající chlapec pro svých deset sourozenců vymýšlel různé hry, příběhy a básně doplněné o vlastní humorné ilustrace.¹¹ S velkou pravděpodobností Carroll zdědil jistý talent po svém otci, který působil jako duchovní a mimo to měl zájem také o matematiku, ale v neposlední řadě si též liboval v absurdním humoru. Jeho nadšení pro nonsens můžeme doložit dochovaným dopisem napsaným pro osmiletého syna Carrollova, ve kterém popustil uzdu své fantazii. Otcovy historiky mohly zásadně ovlivnit Carrollův způsob myšlení a právě díky otci tak Carroll v dospělosti proměnil nonsens ve vytříbené umělecké dílo.¹²

Otec Carrollova sice podporoval v literární tvorbě, nesdílel však nadšení pro hrané divadlo. Jeho cenzuře však uniklo loutkové divadlo, které si Carroll jako chlapec vytvořil s pomocí místního tesaře a mohl tak hrávat představení pro své nejbližší. Lásku k divadlu mu zůstala do dospělosti.¹³ Carroll také rozhodně nebyl zpátečnický jako jeho otec, zajímal se o moderní vynálezy, jakými v té době byly psací stroj, plnicí pero nebo fonograf, který umožňoval záznam a reprodukci zvuku. Vzhledem ke svému pokrokovému myšlení, které se projevilo i v moderním přístupu při ztvárnění Alenky na divadelních prknech, by Carroll také jistě ocenil možnost vytvořit zvukovou nahrávku, rozhlasový přenos nebo natočit film.¹⁴

Carroll našel také zálibu ve fotografování, kde jeho předmětem zájmu byly opět děti. Starší biografie se o této zálibě jen letmo zmínily a nevěnovaly jí pozornost. To potvrdil i Helmut Gernsheim, odborník na fotografii, který při svém bádání narazil na tuto informační mezeru a rozhodl se roku 1969 vydat publikaci čistě o Carrollovi, jakožto významném fotografovi viktoriánské doby.¹⁵ Carroll fotil různé náměty, ale specializoval se na portréty. Zpočátku pořizoval fotografie

¹¹ Collingwood, *Life and Letters*, 11-42.

¹² Hudson, *Lewis Carroll*, 10-1.

¹³ John Pudney, *Lewis Carroll and His World* (London: Thames and Hudson, 1976), 33.

¹⁴ *Ibid.*, 10.

¹⁵ Helmut Gernsheim, *Lewis Carroll: Photographer* (New York: Dover Publications, 1969), vii-viii.

jen svých nejbližších, tzn. rodiny a kolegů z univerzity, později svou pozornost zaměřil na význačné osobnosti a děti. Focení dětí mu bylo nejbližší, a dokonce i z uměleckého hlediska je patrné, že tyto fotografie jsou mnohem povedenější a mají jisté kouzlo, na rozdíl od nudných portrétů dospělých. Je tomu tak proto, že se dětem při focení naplno věnoval. Brával si je na klín a vyprávěl jim příběhy, které doplňoval svými obrázky. Děti byly nadšené, a když byly ve správné náladě, začalo se teprve s fotografováním. Carroll se s dětmi vždy cítil mnohem přirozeněji než s dospělými. Jeho všeobecně známou stydlivost při jednání s dospělými však přebila jeho vášeň pro fotografování.¹⁶

Ze základních biografických údajů, jsme se přesvědčili, že Lewis Carroll byl velice nadaný jak v akademické, tak i umělecké sféře. Můžeme ho považovat za všestranného umělce, který se zajímal o různá odvětví umělecké tvorby. Jeho život je však do dnes velkou neznámou. Z Carrolla se stala kontroverzní osobnost opředená řadou mýtů. Publikace, které postupně vznikaly, podávají různorodé informace, názorově se diametrálně odlišují a nejasnosti z jeho života si vysvětlují různými způsoby. Některé teorie jsou poměrně uvěřitelné, zatímco jiné jsou naprosto absurdní. V následující kapitole tedy nahlédneme do problematiky vzniklých mýtů a porovnáme rozdílné pohledy na osobnost Lewise Carrolla a jeho tvorbu.

1.2 Lewis Carroll jako kontroverzní osobnost

První biografie s názvem *The Life and Letters of Lewis Carroll* vznikla krátce po Carrollově smrti. Jejím autorem byl Carrollův synovec Stuart Dodgson Collingwood, který v jejím úvodu přiznal, že Carroll byl komplikovaná osobnost a jeho biografii by tudíž měl napsat někdo mnohem zkušenější. Přesto vyhověl požadavku Carrollových sourozenců a s jejich pomocí biografii napsal. Uvědomoval si, že jakékoliv vynechání podstatných informací by zkreslilo náhled na jeho strýce a doufal, že odvedl dobrou práci, kterou ocení všichni ti, kteří

¹⁶ Ibid., 15-21.

Carrolla obdivují.¹⁷ Z biografie se dozvídáme především o Carrollově dětství a umělecké tvorbě. Je zde charakterizován jako nesmělý zbožný muž, který nadevše miloval děti. O některých etapách života a jeho soukromí se však nedočteme téměř nic.

Proto Karoline Leachová dochází k nekompromisnímu závěru, že Collingwoodova prvotina nemůže být považována za biografii v moderním slova smyslu. Její autor totiž cíleně zamlčel spoustu informací, a to i přesto, že měl k dispozici veškeré Carrollovy deníky a osobní záznamy. Například období dospívání a společenskému životu věnoval Collingwood jen pár řádků. Důvodem pro opomenutí spousty osobních informací je fakt, že všechny přímé informace poskytovali lidé, kteří pocházeli z Carrollova bezprostředního okolí, dobře ho znali, vážili si ho a záměrně nechtěli odhalit fakta, která by mohla být považována za diskrétní či dokonce intimní. Je tedy pochopitelné, že ho chtěli představit společnosti v tom nejlepším světle. Nostalgicky vzpomínají na neobyčejnou osobnost Lewise Carrolla a vytěsňují z jeho života vše, co by mohlo budit jakékoliv pochybnosti. Tím ho však zbavují přirozenosti všedního života. Collingwood, a stejně tak Isa Bowman, byli ovlivněni dobou a očekáváním společnosti, které chtěli naplnit.¹⁸ Nemůžeme jim tedy zazlívat, že vynechali Carrollovy negativní vlastnosti a neortodoxní vztahy, pokud nějaké měl. Jejich publikace byly po dlouhou dobu jediným zdrojem informací a udaly směr, jakým způsobem si následující generace vyložily Carrollovu osobnost, a jak si ho pamatují dodnes.

Svým nesdílným přístupem se Carrollova rodina postarala o dokonalou cenzuru a ztěžovala tak práci dalším tvůrcům biografii. Ti se snažili rodinu marně kontaktovat a nezbývalo jim nic jiného, než se spokojit s dostupnými informacemi, které si Carrollovi nejbližší a obdivovatelé upravili k obrazu svému. Autoři mohli pouze spekulovat, a často do svých publikací promítali jen své vlastní hypotézy. Z nepodložených informací postupně vznikaly nejrůznější teorie a mýty,¹⁹ které se Leachová pokouší ve své publikaci vyvrátit.

¹⁷ Collingwood, *Life and Letters*, ix-x.

¹⁸ Leach, *Dreamchild*, 18-26.

¹⁹ *Ibid.*, 31-2.

Přestože se od samého počátku snažili Dodgsonovi uchránit rodinnou pověst, Collingwood svou zavádějící biografií Carrollovi spíše uškodil. Ve viktoriánské době se velmi lpělo na společenské prestiži a mínění okolí. Z tohoto důvodu se Dodgsonovi rozhodli jednou provždy učinit přítrž veškerým pomluvám, které souvisely se ženami z Carrollova života. Vhodným řešením bylo tvrdit, že se Carroll stýkal, a také velmi dobře vycházel, s dívkami mladšími čtrnácti let. Vzhledem k jejich věku bylo udržování takového vztahu považováno za naprosto nevinné. Pokud by rodina přiznala, že se stýkal s dívkami staršími, vyvstalo by podezření, že se jako svobodný muž pokouší o navázání intimního vztahu. Nevinným vztahům s dětmi navíc Collingwood věnoval ve své biografii dvě velmi rozsáhlé kapitoly a vytvořil tak iluzi, že Carrollovo srdce patřilo pouze dětem.²⁰ Rodině se sice podařilo prezentovat Carrollova jako výjimečně zbožného a spořádaného muže, ale postupem času se našli tací, kteří se s tímto podáním reality nespokojili.

Absenci vztahů s dospělými ženami a jeho zaujatost pro děvčátka si ve třicátých letech dvacátého století začali psychoanalytici a kritikové vysvětlovat jako znak pedofilie. Za průkopníka sexuálního podtextu v Carrollově *Alence* je považován Anthony Goldschmidt,²¹ který v knize nachází řadu skrytých symbolů. Ve svém článku *Alice in Wonderland Psychoanalyzed* přirovnává Alenčin pád do králičí díry a průchod dlouhou chodbou k sexuální penetraci, stejně jako její snahu najít a odemknout správné dveře, přičemž Alenka má být zpodobněním samotného Carrolla. Velikost dvířek zde taktéž sehrála významnou roli. Zamčené dveře jsou podle Goldschmidta symbolem dospělé ženy, přičemž malá dvířka ukrytá za záclonkou, kterých si Alenka zprvu nevšimla, spojuje s děvčátkem. Výběrem malých dvířek Goldschmidt odsuzuje Carrolla k pedofilii.²² Svým šokujícím příspěvkem Goldschmidt ovlivnil řadu psychoanalytiků, kteří začali

²⁰ Ibid., 21-3.

²¹ Ibid., 35.

²² A. M. E. Goldschmidt, "Alice in Wonderland Psychoanalyzed," in *The New Oxford Outlook*, ed. Richard Crossman, Gilbert Highet, and Derek Kahn. Basil Blackwell, 1933. *Literature Resource Center*, accessed February 20, 2013, <http://go.galegroup.com/ps/i.do?id=GALE%7CH1420025224&v=2.1&u=palacky&it=r&p=LitRC&sw=w>.

v *Alence* nacházet skryté metafory téměř ve všem.²³ Na druhou stranu spousta odborníků, jako například Derek Hudson, považovali Goldschmidtovu analýzu spíše za pokus o vtip a nemohli jeho závěry brát vážně. Hudson se obecně k psychoanalytickým analýzám staví velice skepticky, jelikož tvrdí, že jejich aplikace výrazně snižuje nejen hodnotu krásné literatury, ale i samotný prožitek z ní.²⁴

Carollova přílišná zaujatost pro děvčátka zůstala i nadále v povědomí společnosti hluboce zakořeněna. Méně radikální postoj v porovnání s Goldschmidtem zaujala autorka Florence Becker Lennonová, která sice došla k závěru, že Carroll děvčátka miloval, ale vyhnula se otázce fyzické lásky. Carrolla přirovnala ke knižní postavě Petra Pana, který nikdy nedospěje a neožení se. Dle její interpretace jsou něžná objetí a nevinné polibky pro Carrolla či Petra Pana v pořádku, ale problém pro ně nastává v okamžiku, kdy dívky začínají dospívat. Proto je Carroll, stejně jako Petr Pan, opouští.²⁵

V době, kdy Lennonová průzkum prováděla, proti sobě stály dva protichůdné tábory, které obhajovaly buď Carrollovu nevinnost v podání Collingwooda, nebo jeho výstřední smýšlení, které prosadil Goldschmidt, jehož následovali další psychoanalytici. Lennonová vytvořila jakýsi kompromis mezi těmito dvěma extrémy a vznikl mnohem uvěřitelnější příběh Carrollova osobního života. Pro objektivní posouzení však Lennonová neměla k dispozici dostatek materiálů. Musela vycházet pouze ze starších biografií, ze kterých usoudila, že Carrolla opravdu nezajímá dospělý život, včetně vztahů se zralými ženami.²⁶ Od pouhé náklonnosti a obdivu k děvčátkům či nevinné platonické lásky již není daleko k přímému nařčení z pedofilie,²⁷ která je s Carrollem často spojována.

²³ Kromě velkého množství teorií zaměřených na Carrollovu sexualitu, je také známá teorie Williama Epsona, který Alenčiny slzy přirovnal k mořské, ale i plodové vodě, jež jsou symbolem nového života. Geza Roheim v Carrollově životě dokonce vidí skrytý kanibalismus, který doložila královskou večeří, na které s Alenkou jednotlivé chody hovoří, přestože ona by je raději snědla. Quoted in Leach, *Dreamchild*, 36-7.

²⁴ Hudson, *Lewis Carroll*, 32.

²⁵ Lennon, *Lewis Carroll*, 191.

²⁶ Leach, *Dreamchild*, 38-9. Lennon, *Lewis Carroll*, 177.

²⁷ Pedofilie bývá nejčastěji definována jako porucha sexuální preference. Viz Pavel Hartl, and Helena Hartlová. *Psychologický slovník* (Praha: Portál, 2000), 403.

Pedofilním tendencím nahrává i skutečnost, že Carroll velmi rád fotil děvčátka, a dokonce i spoře oděná či nahá, což dokládá Helmut Gernsheim ve své publikaci samotnými záznamy z Carrollových nevydaných deníků, k nimž mu Carrollova rodina umožnila přístup a dovolila publikovat zjištěné informace týkající se fotografování.²⁸ Z několika dopisů vybral Gernsheim záznamy, kde se Carroll v souvislosti s fotografií vyjadřuje k nahotě dětí. Carroll byl fascinován děvčátky v bílých nočních košilkách, nejlépe flanelových, a proto je také fotil podle něj v tomto nejhezčím úboru. Zachází však ještě dále, když tvrdí, že dívky jsou natolik nádherné a nevinné, že nechápe důvod, proč by se vůbec měly zahalovat. Naproti tomu, neskrývá svůj odpor k chlapcům, což se týká i jejich nahoty.²⁹ Přestože Carroll fotil děvčátka nahá jen v přítomnosti matky nebo jiné dospělé ženy, Gernsheim shledává, že se Carroll nevyhnul pomluvám a následně přestal svou zálibu praktikovat.³⁰

Mínění ostatních Carrolla však nikdy příliš nezajímalo a vždy jednal podle svého svědomí. Jaký byl tedy pravý důvod k ukončení jeho záliby, není zcela jasné. Nabízí se také jistá spojitost mezi časovou náročností celého procesu fotografování a touhou psát literaturu. Carroll mohl využít novou a mnohem jednodušší techniku fotografování, která by mu ušetřila čas. Byl k ní však velice skeptický a na úkor svých uměleckých ambicí se odmítl přizpůsobit nové metodě. Přestože s focením přestal z právě uvedených důvodů, pomluvy v Oxfordu prý

Viz Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů*, accessed January 25, 2013, <http://www.uzis.cz/cz/mkn/F60-F69.html>.

Petr Weiss označuje pedofilii za sexuální deviaci, ale upozorňuje, že tito jedinci nejsou v zásadě nebezpeční a často se velice dobře uplatňují v zaměstnáních, kde dochází ke kontaktu s dětmi. Nežádoucím je překročení hranice platonického vztahu do fyzického kontaktu. Petr Weiss. *Sexuální deviace* (Praha: Portál, 2002), 74-7.

²⁸ Gernsheim, *Photographer*, vii.

²⁹ *Ibid.*, 18-21.

Belle Mosesová potvrzuje jeho kladný vztah k dívkám a nesnášenlivost vůči chlapcům, kterou získal již na svých studiích v Rugby. Carroll zde považoval chlapce za jisté zlo, se kterým bylo třeba zápasit. Belle Moses, *Lewis Carroll in Wonderland And at Home: the Story of His Life* (New Yoek: D. Appleton, 1910), 29, accessed January 15, 2013, <http://archive.org/details/lewiscarrollinwo00moseuoft>.

V tomto období si ani nevedl žádné záznamy do svého deníku, a s odstupem času na školní léta v Rugby nevzpomíná příliš v dobrém. Collingwood, *Life and Letters*, 30.

Lze tedy předpokládat, že vztahy s chlapci a možné konflikty, které mezi nimi vznikaly, byly pro Carrolla opravdu utrpením.

³⁰ Gernsheim, *Photographer*, v.

neustaly, jelikož se i v pozdějším věku věnoval kresbě aktů mladých dívek.³¹ Není tedy divu, že je v dnešní době Carrollovo chování interpretováno jako pedofilní, za které je často jednomyslně odsuzován. Je třeba si ale uvědomit, že tato myšlenka vznikla až ve třicátých letech s příchodem kritiků využívajících psychoanalytických postupů.

Tuto skutečnost si uvědomuje i Karoline Leachová, která vnímá obvinění z pedofilie jako velké nedorozumění a pro svůj argument má hned několik vysvětlení. První zásadní problém nastává v neznalosti viktoriánské morálky. Mít pozitivní vztah k dětem, a mnohdy i lepší než s dospělými, bylo totiž ve společnosti stejně tak úctyhodné, jako když dnešní ženy oceňují oddanost manžela vůči rodině. Dále upozorňuje, že Carroll označoval za své „malé přátele“ nejen děvčátka, ale s jistou ironií takto oslovoval i mnohem starší ženy.³² Společnost zralých žen zjevně také vyhledával, obdivoval jejich krásu a vlastnil spoustu uměleckých kreseb nahých žen. Děvčátka pro focení si tedy nevybíral proto, že se mu líbila více, ale z toho důvodu, že byla mnohem dostupnější než dospívající a zralé ženy, které by nesvolily k tak intimní záležitosti, jako je focení aktů. Pokud už ke svolení došlo, pak se jednalo o naprostý projev důvěry, který v tehdejší společnosti vyžadoval oboustrannou obezřetnost. Na rozdíl od dnešní doby, nebyly fotky nahých dětí neobvyklé a pohoršující, ba naopak se těšily veliké popularitě.³³ Leachová svá tvrzení dokládá ukázkami fotografií ze soukromých rodinných sbírek.³⁴ Další ukázky ze stejného období, ale od jiných fotografů nalezneme i v publikaci Johna Pudneyho.³⁵

Leachová nevyjadřuje svůj nesouhlas pouze s projevy pedofilie u Lewise Carrollova. Svou publikací otevřela řadu otázek, rozšířila pohled na jeho osobní život a vyvrací řadu zaběhnutých tvrzení. S jistotou můžeme pouze říci, že nepodložené teorie a mýty by nikdy nemusely vzniknout, kdyby Carrollova rodina poskytla životopiscům všechny potřebné informace již od samého počátku. Jejich

³¹ Clark, *Lewis Carroll*, 208-9.

³² Leach, *Dreamchild*, 16-7.

³³ *Ibid.*, 68-9.

³⁴ *Ibid.*, 160.

³⁵ Pudney uvádí dva příklady z roku 1885, jimiž jsou: F.M. Sutcliffe – *Sea Urchins* (umístěno v Sutcliffe Gallery, Whitby), Robert Faulkner - *Little Girl With Bunch of Flowers* (umístěno ve Victoria and Albert Museum, London). Pudney, *Lewis Carroll*, 107, 125.

útlocitné držení materiálů mělo opačný efekt, než pravděpodobně zamýšleli, a celou situaci to pouze zhoršilo. Na druhou stranu právě díky takovému přístupu se na Carrolla nezapomnělo. Stal se z něj mýtus, kolem kterého vznikla řada nezodpovězených otázek a hádanek k rozluštění, které měl tolik v oblibě.

Když roku 1953 rodina poprvé zveřejnila část Carrollových deníků, společnost si slibovala, že dojde k objasnění řady událostí, a že se hádanky jeho života rozluští. Roku 1953 editor Roger Lancelyn Green vydal deníky ve dvou svazcích, které zahrnovaly šedesát pět procent přeživšího textu. Roku 1969 dědicové Lewise Carrolla prodali zbývající materiály Britské národní knihovně, kde jsou veřejnosti dodnes k dispozici. Tyto a další materiály, které postupně spatřily světlo světa, se zdály být nadějným zdrojem informací.³⁶ Na publikaci deníků roku 1953 se však podílela Carrollova neteř Menella Dodgson, která opět vynechala citlivé a osobní údaje. Ukazuje se, že do originálních Carrollových deníků někdo opakovaně zasahoval, jelikož v nich chybí některé strany, které byly úmyslně vyříznuty nebo vystřiženy.³⁷ Carrollova neteř se později doznamenala, že některé stránky vyřízla,³⁸ ale nechybí pouze stránky, nýbrž celé deníky z let 1858-1862. Z tohoto období jsou jediné autentické záznamy dochovány v první biografii, v podobě citací Carrollova synovce Collingwooda.³⁹ Ať už byla řada záznamů ztracena úmyslně či nikoliv, zbylé Carrollovy deníky jsou jediným přímým zdrojem informací, tedy tím nejcennějším a snad i nejvěrohodnějším, ze kterého lze vycházet.

Přestože deníky byly unikátním zdrojem informací, autoři biografií pracovali s informacemi z předchozích publikací a jejich práce se nesly v podobném duchu, jakoby deníky vůbec neexistovaly. Roku 1976, což je sedm let po zveřejnění kompletních deníků, Derek Hudson pouze reeditoval svou starší biografii z roku 1954 a příběh Anne Clarkové z roku 1979 je také velmi podobný, jelikož cituje deníky jen zřídka.⁴⁰ Ovšem citace, které Clarková vybrala, jsou pouhým doplněním textu a nevnášejí do Carrollova života nic závratného.

³⁶ Cohen, *Lewis Carroll*, xiii-xiv.

³⁷ Leach, *Dreamchild*, 51-2.

³⁸ Cohen, *Lewis Carroll*, 100.

³⁹ *Ibid.*, 73.

⁴⁰ Leach, *Dreamchild*, 54-5.

Clarková se nijak nezamýšlí nad potenciálně nově vzniklými otázkami a pouze přijímá informace tak, jak byly podány v předchozích zdrojích.

O šestnáct let později roku 1995 vznikla významná a vysoce ceněná biografie Morton N. Cohena, která je faktograficky velmi dobře zpracována. Cohen si byl plně vědom vzniklých mýtů, využil deníků a provedl analýzu jiným způsobem než jeho předchůdci. Přestože přináší nové poznatky, myšlenky a závěry ohledně Carrollovy dospělosti, jeho osobního života a milostných vztahů, v závěru se opět přiklání k zaběhnutým mýtům svých předchůdců.⁴¹ Přestože deníky a výzkumy mohly posunout Carrollův příběh z mýtů do reality, takovýto zásah by byl pravděpodobně příliš radikální. Zdá se, že společnost a autoři biografí jsou stále loajální vůči starším, i když ne příliš pravdivým zdrojům, a velmi rádi zohledňují jistou mystičnost, kterou se snaží zakomponovat do svých děl. Florence Becker Lennonová, Derek Hudson, Anne Clarková, a dokonce i Morton N. Cohen mezi tyto zastávce zaručeně patří.

Derek Hudson vnímá Carrollovu náklonnost vůči dětem jako kompenzaci vztahů, které se mu nedařilo se ženami jeho věku navázat. Platonické vztahy k dětem a jeho ochranná láska je podle něj únikem před samotným fyzickým aktem lásky.⁴² Přestože Morton N. Cohen i Anne Clarková ve svých publikacích uvádějí i dospělé ženy, které figurovaly v Carrollově osobním životě, spolu s Florence Becker Lennonovou nevynechávají spekulaci, že Carroll Alenku možná miloval a požádal ji o ruku.⁴³ Cohen sice shledává, že se jedná o pouhé pomluvy bez jediného zachovalého důkazu, ale přesto se zamýšlí nad tím, co Alice Liddelová vůči Carrollovi vlastně cítila. Je otázkou, proč své zážitky z dětství držela tak dlouho v tajnosti a proč pojmenovala svého nejmladšího syna Caryl,⁴⁴ čímž tak Cohen opět zanechává velký otazník nad jejich vztahem.

Leachová k otázce Carrollova milostného života zaujímá realistický postoj. Veškeré mýty za každou cenu vyvrací a staví Carrola do pozice normálního muže, který byl pouze obětí společenského tlaku a následně vzniklého nedorozumění pramenícího z nedostatku informací. V tomto směru lze s Leachovou souhlasit,

⁴¹ Ibid., 58-9.

⁴² Hudson, *Lewis Carroll*, 17.

⁴³ Lennon, *Lewis Carroll*, 192. Cohen, *Lewis Carroll*, 100-1. Clark, *Lewis Carroll*, 142-4.

⁴⁴ Cohen, *Lewis Carroll*, 100-1, 523.

ale v její publikaci nalezneme řadu nepodložených teorií a otázkou je, zdali to není právě Leachová, která fakta zkresluje, a nikoliv Collingwood s rodinou, jež Leachová odsoudila.

Není divu, že reakce na její publikaci byly rozporuplné. Odborníci znalí tématu a Carrollovi stoupenci jsou značně pobouřeni a považují její závěry za skandální. Recenzenti Ruskin a Imholz Leachovou kritizují za nepřesvědčivou argumentaci, neprůkaznou dokumentaci a nesprávné citování. Ruskin navíc uvádí, že Leachová spíše spekuluje o chybějících materiálech a pro argumentaci využívá poznámky a výroky nejistého původu, místo toho, aby se opírala o obecně známá fakta. Ruskin také upozorňuje na nebezpečí jejích výroků, kterým by mohli uvěřit neuvědomělí čtenáři.⁴⁵ Leachová si však získala i své sympatie. Geoffrey Hepptonstall ve své stručné recenzi prohlásil, že doposud chyběl systematický výzkum relevantních zdrojů, který provedla právě Leachová. Považuje její dílo za velice významné a tvrdí, že díky ní známe konečně pravdu.⁴⁶

Nezbývá než vyčkat, kterým směrem se budou názory v budoucnu ubírat, a jaké závěry přinesou další výzkumy a publikace, které se taktéž budou snažit objasnit Carrollovu osobnost. Otázkou je, zda se podaří rozluštit jeho záhadný život, protože pouhé domněnky a sympatie nemohou nahradit objektivní realitu.

⁴⁵ August A. Imholtz Jr., "Lewis Carrolls' 'Dreamchild'?", *Virginia Quaterly Review* 76, no. 3 (June 2000): 551-5, *Academic Search Complete*, EBSCOhost, accessed February 20, 2013, <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&sid=0d5da53d-64c7-40e4-90cd-a1cfb80588f9%40sessionmgr110&hid=120>.

Donald, Rackin. "In the Shadow of the Dreamchild (Book Review)," *Victorian Studies* 43, no. 4 (Summer 2001): 650-3, *Academic Search Complete*, EBSCOhost, accessed February 20, 2013, <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&sid=0d5da53d-64c7-40e4-90cd-a1cfb80588f9%40sessionmgr110&hid=120>.

⁴⁶ Geoffrey Hepptonstall, "The Real Lewis Carroll," *Contemporary Review* 275, no. 1603 (August 1999): 104-5, *Academic Search Complete*, EBSCOhost, accessed February 20, 2013, <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=11&sid=0d5da53d-64c7-40e4-90cd-a1cfb80588f9%40sessionmgr110&hid=120>.

2 Historie a okolnosti vzniku Alenčina příběhu

2.1 Carrollovo setkání s Alice Liddelovou⁴⁷ a její rodinou

Lewis Carroll se s rodinou Liddelových poprvé setkal v Oxfordu 25. února roku 1856 u řeky, kde společně sledovali veslařské závody. Podle Carrollových záznamů, zde byla přítomna pouze paní Liddelová se sestrou a svými nejstaršími dvěma dětmi, Lorinou a Harrym. Do kontaktu s Alice Liddelovou se Carroll dostal až o dva měsíce později a v této době jí nebyly ještě ani čtyři roky. Carroll měl příležitost v zahradě Liddelových pořídit několik fotografií jejich dětí. Otec dětí, pan Liddell, který v Oxfordu zastával funkci univerzitního děkana, se o fotografování velice zajímal, a proto pozval Carrola i na oběd.⁴⁸

Carroll začal s dětmi Liddelových trávit spoustu volného času. Učil je počítat, předčítal jim, chodil s nimi na procházky a brával je na vyjížďky na loďkách po řece Temži do vesniček Nuneham a Godstow, které jsou nedaleko od Oxfordu. Někteří muži z Carrollova chování usuzovali, že se snažil získat srdce, nikoliv dětí, ale jejich vychovatelky slečny Prickettové, která je většinou doprovázela. Ve snaze uchránit slečnu Prickettovou před pomluvami, se Carroll rozhodl, že pokud to bude situace vyžadovat, raději se jí i dětem bude na veřejnosti vyhýbat.⁴⁹

Svému předsevzetí ale nedostál. Děti nadále navštěvoval, dokonce i v přítomnosti vychovatelky, a podnikal s nimi výlety. Slečna Prickettová si přece jen možná namlouvala, že by o ni Carroll mohl mít zájem. Proč by totiž jinak podporovala jejich dobrodružství i přes nesouhlas rodičů.⁵⁰ Paní Liddelová totiž občas neschvalovala jejich společné plány a Carroll si proto kvůli ní držel od rodiny odstup. Na naléhání dětí však často svolila k dalšímu setkání.⁵¹ Karoline

⁴⁷ Pro rozlišení budeme pro skutečnou postavu užívat celé jméno Alice Liddelová a pro knižní postavu pouze Alenka. Pro pojmenování obou dílů knihy nebo samotného příběhu užíváme jméno *Alenka* rozlišené kurzívou.

⁴⁸ Cohen, *Lewis Carroll*, 60-1.

⁴⁹ *Ibid.*, 69.

⁵⁰ *Ibid.*, 69-70.

⁵¹ *Ibid.*, 92.

Leachová souhlasí, že z Carrollových deníků je naprosto zřejmý jeho pozitivní vztah ke všem členům rodiny, ale poukazuje na skutečnost, že biografie často charakterizují paní Liddelovou jako nepřátelskou a odměřenou, což Leachová považuje za další mýtus, který vyvrací.⁵²

2.2 Zlaté odpoledne a vznik příběhu

Alenčin příběh vznikl právě na jedné ze společných výprav po řece Temži, které Carroll s dětmi pravidelně podnikal. Odpoledne 4. července roku 1862 se tak navždy zapsalo do historie jako „zlaté odpoledne“. V tento významný den začal Carroll vyprávět svůj příběh a jeho posluchačkami byly tři sestry Liddelovy – Alice, Lorina a Edith. Alice Liddelová na tento den vzpomíná jako na velmi parné letní odpoledne, které všechny zúčastněné dohnalo k tomu, že museli z loďky vystoupit na břeh a vyhledat na louce stín. Svá vyprávění Carroll občas přerušil předstíraným spánkem či zdánlivým ukončením příběhu a slibem, že bude pokračovat příště. Děti takovýmto chováním jen pošádílil. Pochopitelně se ihned dožadovaly pokračování ve vyprávění.⁵³

Svědectví o tomto významném odpoledni podal i Carrollův přítel Duckworth, který s ním v tento den na vyjížďce vesloval. Uvedl, že všichni spoluúčastníci výletu, tedy on sám i sestry Liddelovy, mají v knize své místo, což je patrné z podobnosti jejich jmen s postavami v příběhu.⁵⁴ Zmínil také onen důležitý okamžik, kdy Alice Carrolla při loučení požádala, aby pro ni dobrodružství sepsal. Carroll tehdy údajně pracoval na záznamu svého vyprávění téměř celou noc.⁵⁵

Podle zúčastněných tedy bylo v onen významný den vzniku příběhu slunečné počasí, čemuž nasvědčuje i Carrollova volba výrazu „golden afternoon“

⁵² Leach, *Dreamchild*, 130.

⁵³ Collingwood, *Life and Letters*, 93-6.

⁵⁴ Více o hlavních postavách v kapitole 3.4.

⁵⁵ Lewis Carroll, *Picture Book*, ed. Stuart Dodgson Collingwood (London: T.F. Unwin, 1899), 358- 60.

v úvodní básni k prvnímu dílu *Alenky*.⁵⁶ Cohen však podotknul, že meteorologické záznamy neodpovídají jejich výpovědím, jelikož byl zaznamenán déšť.⁵⁷ S touto informací můžeme naložit dvěma způsoby. Buď Cohenovi uvěříme a pomyslíme si, že krásné počasí mohlo být stejným výplodem fantazie jako příběh sám, nebo označíme Cohenovu námitku za naprosto irelevantní, jelikož ani neuvádí přímý odkaz na zjištěnou informaci. Osobně se přikláním ke druhé možnosti, jelikož ani u meteorologického záznamu nelze vyloučit chybu na straně lidského faktoru. Je také možné, že záznamy byly pořízeny pro širší oblast a v dané lokalitě toho dne opravdu nepršelo. Clarková se k otázce počasí v tento den také vyjádřila. Uvedla, že původně byla vyjížďka naplánována o den dříve, na 3. července, ale jelikož celý den pršelo, Carroll s dětmi strávil odpoledne zpěvem a poslechem hudby. Počasí se vyjasnilo až druhý den kolem poledne a děti se tak dostaly na slíbený výlet.⁵⁸

Ať už bylo počasí v tento den jakékoliv, „zlaté odpoledne“ je jednoznačně spjato se dnem, kdy vznikl opravdu výjimečný příběh. Tento poetický název se mimo jiné stal také inspirací pro stejnojmennou fantasy povídku polského spisovatele Andrzej Sapkowského.⁵⁹

2.3 Průběh publikace Alenčiných dobrodružství

Carroll na příběhu pro Alice Liddelovou, doplněném o vlastní ilustrace, pracoval téměř dva a půl roku. Úhledně napsaný rukopis Alence předal roku 1864 jako vánoční dárek. Příběh však četl v průběhu jeho vzniku Carrollův přítel George Macdonald. Manželům Macdonaldovým, a především jejich dětem, se příběh velice líbil a Carrollovi naznačili, že by měl kontaktovat vydavatele. Rukopis měl úspěch i u Liddelových, kde si jej mohli přečíst i další návštěvníci. Jedním z nich byl i pan Henry Kingsley, bratr spisovatele Charlese Kingsleyho,

⁵⁶ Viz Lewis Carroll, *The Complete Works of Lewis Carroll* (New York: Random House, 1920), 13. V českém překladu se objevuje spojení „zářící slunce nad hlavou“. Viz Lewis Carroll, *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, trans. Aloys a Hana Skoumalovi, and Josef Hanzlík (Praha: Slovart, 2005), 9.

⁵⁷ Cohen, *Lewis Carroll*, 548.

⁵⁸ Clark, *Lewis Carroll*, 123.

⁵⁹ Andrzej Sapkowski, „Zlaté odpoledne“, *Magické střípky*, trans. Stanislav Komárek, and Jiří Pilch (Ostrava: Leonardo, 2009).

který na paní Liddelovou naléhal, aby autorovi vyřídila vzkaz, že by měl být rukopis publikován. Carroll zprávu obdržel, ale tuto otázku již dávno řešil v kruhu svých přátel.⁶⁰

Pro svou knihu potřeboval Carroll najít vhodné vydavatelství a zkušeného ilustrátora, jelikož jeho kresby nedosahovaly takových kvalit, jak by si přál. Nakladatel Alexander Macmillan byl pro Carrolla jasnou volbou. V nedávné době totiž Macmillan publikoval dílo podobného žánru od Charlese Kingsleyho *The Water-Babies* a Carroll tedy doufal, že ho svým příběhem taktéž zaujme, což se naplnilo. Na doporučení svého přítele Duckwortha se Carroll rozhodl kontaktovat Tenniela, který byl již v té době známým výtvarníkem. Díky pomoci dramatika Toma Taylora se Carroll s Tennielem setkali. Poté, co byl Tenniel seznámen s původním rukopisem i s rozšířenou verzí příběhu, která byla více než dvakrát rozsáhlejší, se jim podařilo dohodnout na spolupráci.⁶¹

Navázání spolupráce s vydavatelem a ilustrátorem proběhlo poměrně snadno a rychle, ale první vydání prvního dílu knihy *Alice's Adventures in Wonderland* roku 1865 se neobešlo bez komplikací. Bylo vytištěno dva tisíce výtisků, ale ti, kteří si je zakoupili, byli požádáni, aby knihy vrátili spolu s adresou a jménem, na kterou jim bylo posléze zasláno nové vydání. Důvodem pro takovéto jednání byla nespokojenost s ilustracemi jak na straně autora, tak i ilustrátora. Nepovedené výtisky ale nepřišly nazmar, rozdaly se domácnostem a nemocnicím. I přes ne příliš šťastný začátek a oprávněné obavy z finanční ztráty, byl Carroll mile překvapen, když se ukázalo, že se vše prodalo a další vydání, která čtenáři neustále vyžadovali, mu zajistila každoročně značně velký zisk.⁶²

Touha po dokonalosti Carrollovi rozhodně nebyla cizí. Ta se projevila nejen již zmíněným rozhodnutím přetisknout první vydání Alenky, ale už v době, kdy po vzoru svého otce působil jako kazatel. Přestože jeho precizně připravená kázání byla pokaždé jiná, a zdála se téměř bezchybná, Carroll se sebou nebyl spokojen a pocit naplnění mu v roli kazatele chyběl. Svým příliš vysokým ambicím

⁶⁰ Cohen, *Lewis Carroll*, 126.

⁶¹ *Ibid.*, 126-7.

⁶² Collingwood, *Life and Letters*, 104.

nemohl dostát, a proto přestal nejen s kázáním, ale s veškerou činností a výpomocí související s bohoslužbami.⁶³

Kromě sklonu k perfekcionismu, se o Carrollovi také říkalo, že to byl pedant a egoista, se kterým bylo obtížné dobře vycházet. Tento mýtus však vytvořil Tennielův kolega, ilustrátor Harry Furniss. Ve své monografii, kterou napsal tři roky po Carrollově smrti, se o Carrollovi vyjádřil velice nelichotivě.⁶⁴ Carroll byl sice náročný a Furnisovi se svěřil, že s Tennielovými ilustracemi nebyl spokojen, a přirozeně si postěžoval i Tenniel. Nakolik Furniss jejich neshody zveličil, pravděpodobně i ze samotné žárlivosti, není jisté.⁶⁵ Pravdou je, že z Furnissových dopisů určených Carrollovi v době, kdy spolupracovali na knize *Sylvie a Bruno*, je patrné, že to byl právě Furniss, který se projevil jako velice netrpělivý a podrážděný, zatímco Carroll nikoliv.⁶⁶ Lennonová taktéž potvrzuje, že Carroll na své kolegy nikdy nenaléhal a vždy si na setkání s nimi udělal čas, jelikož požadoval dokonalý výsledek.⁶⁷

Jak přesně však komunikace mezi Carrollem a Tennielem probíhala, zůstává utajeno. Tenniel společnou korespondenci nearchivoval a jediným ne příliš bohatým zdrojem informací jsou jeho stručné poznámky. Z Carrollových archivovaných dopisů, je však známo, že v případě výměny výtisků za novější byl hlavním iniciátorem nespokojenosti Tenniel, který napsal Carrollovi oznamující dopis, že budou muset knihu natisknout znovu. Carroll sice svou nespokojenost zprvu neprojevil, ale od Tennielovy žádosti neuběhlo ani čtrnáct dní a Carroll rozhodnul, že do tisku půjde opravné vydání.⁶⁸

Jisté komunikační problémy vyvstaly s Tennielem i později při spolupráci na druhém díle *Through the Looking-Glass and What Alice Found There*. Přestože je na publikaci uveden rok vydání 1872, kniha byla vydána už na Vánoce předešlého roku, a to na naléhání vydavatele, který byl z Carrollova neustálého odkládání publikace rozladěn. Mezi jednotlivými díly knih vznikla šestiletá odmlka zejména z toho důvodu, že Tenniel pro nedostatek času odmítl s Carrolem

⁶³ Clark, *Lewis Carroll*, 116-9.

⁶⁴ Cohen, *Lewis Carroll*, 128-9.

⁶⁵ Lennon, *Lewis Carroll*, 115.

⁶⁶ Cohen, *Lewis Carroll*, 129.

⁶⁷ Lennon, *Lewis Carroll*, 115.

⁶⁸ Cohen, *Lewis Carroll*, 129-30.

na druhém díle spolupracovat. Carroll se za něj pokoušel najít náhradu, ale nikdo nesplnil jeho očekávání. Nakonec se rozhodl za každou cenu pokračovat v opětovné spolupráci s Tennielem. Přesvědčit ho však Carrollovi trvalo dva a půl roku, a dokonce i po tak zdlouhavém vyjednávání musel Carroll přistoupit na požadavky týkající se jeho pracovního tempa.⁶⁹

Z uvedeného vyplývá, že Carroll rozhodně nebyl egoista, ale naopak spíše submisivní člověk, se kterým bylo možné se domluvit. Svým kolegům se snažil vyjít vstříc a v případě Tenniela musel ustoupit v jeho prospěch. Carrollovy perfekcionistické sklony bychom měli zaručeně vnímat pozitivně, jelikož napomohly nejen k pečlivé přípravě a následné realizaci publikace, ale i ke kritickému posouzení již vydaného díla, které se rozhodl na popud svého kolegy přetisknout.

2.4 Rozloučení s Alice Liddelovou

Alice Liddelová sice obdržela rukopis, ze kterého se mohla radovat mnohem dříve než ostatní čtenáři, ale Carroll se již nemohl těšit z její společnosti. Rok a půl před věnováním rukopisu se vazby s rodinou Liddelových znenadání zpřetrhaly a jejich vztahy již nikdy nebyly takové, jak by si Carroll přál. Tento radikální zlom ve vztahu s rodinou je velkou neznámou a souvisí s chybějícími stránkami z deníku, za jejichž odstranění byla pravděpodobně odpovědná již zmíněná Carrollova neteř Menella Dodgson.⁷⁰

Objevují se i spekulace, že odstraněné informace souvisely s Carrollovou žádostí o Alenčinu ruku, s čímž její rodina nesouhlasila. Pokud by tomu tak opravdu bylo, není divu, že Menella tento důkaz zničila. Na druhou stranu si rodiče možná jen uvědomili, že děvčata ke Carrollovi chovala až příliš velkou náklonnost, a to v době, kdy měla sama pomalu myslet na vdavky, a proto jim rodiče zakázali se s Carrollem stýkat. Od záhadného odloučení Carroll nevěnoval rodině Liddelových jediný záznam po dobu pěti měsíců. Poté si pouze

⁶⁹ Ibid., 131-2.

⁷⁰ Ibid., 100.

poznámenal, že se snaží od rodiny držet raději dále, ostatně jako tak činil doposud. Následně se jejich už tak sporadická setkání stala velice formálními a odměřenými.⁷¹

Velkým zklamáním pro Carrola musela být svatba Alice Liddelové, která se provdala roku 1880 za Reginalda Hargreaves. Přestože o této události Carroll neučinil jediný záznam a není uveden ani na seznamu předaných svatebních darů, na svatbu byl s velkou pravděpodobností pozván stejně jako jeho přítel Thomas Vere Bayne, se kterým předal společný dar.⁷²

O šest let později Carroll písemně Alice požádal o zapůjčení rukopisu, který od něj obdržela darem jako malá holčička. Na základě úspěšnosti *Alenky* se totiž domníval, že by o původní rukopis mohla veřejnost projevit zájem. Rozhodl se jej proto publikovat, ale aby ho odlišil od prvního vydání knihy *Alice's Adventures in Wonderland*, představil ho pod původním názvem *Alice's Adventures Under Ground*.⁷³

Po smrti svého manžela se Alice dostala do tíživé finanční situace, kterou navíc zhoršoval její syn Caryl svým rozmařilým způsobem života. Rozhodla se tedy prodat svou sbírku Carrollových knih a dárků, mezi nimiž byl i první rukopis, který měl vysokou hodnotu. Jeho majitelem se stal A.S:W. Rosenbach. Následně jej prodal jinému sběrateli, po jehož smrti Rosenbach rukopis znovu zakoupil. Uvědomil si však, že tento artefakt je britským národním dědictvím a rozhodl se jej proto Britům věnovat jako poděkování za zásluhy ve druhé světové válce. Rukopis byl oficiálně přijat arcibiskupem z Canterbury a dodnes je vystaven v Britském Museu.⁷⁴

⁷¹ Ibid., 100-2, 505.

⁷² Ibid., 414, 506, 517.

⁷³ Ibid., 127, 507.

⁷⁴ Ibid., 518-9.

2.5 Alenka v českém překladu

Na počátku dvacátého století se o český překlad prvního dílu *Alenky* pokusili Jan Váňa a Jaroslav Houdek.⁷⁵ Podle Jaroslava Císaře byly tyto překlady dosti nešťastné, o čemž svědčí i fakt, že se neprosadily a upadly do naprostého zapomnění. Překlad Jana Váni, který problematické pasáže zcela vypustil, se navíc jevil jako velice kostrbatý a Jaroslav Houdek se raději uchýlil k velice volné adaptaci.⁷⁶

Čtenáři se důstojného překladu prvního dílu *Alenky* nakonec dočkali roku 1931 pod názvem *Alenčina dobrodružství v podzemní říši* v podání Jaroslava Císaře, který svůj počín komentoval slovy:

„V přítomném překladu jsem se snažil zachovati – i slohově – ráz originálu a nahradit jeho slovní hříčky českými, jak jsem to za okolností, v nichž se překlad rodil, nejlépe dovedl, někdy i za cenu jazykového přestupku; a třeba pro svůj překlad nereklamuji dokonalost, jsem si jist, že oba své předchůdce předběhl na míle.“⁷⁷

Jaroslav Císař byl prvním překladatelem, který se odhodlal i k přeložení druhého dílu knihy *Za zrcadlem*, což byl neméně složitý překladatelský počín, ale svou úlohu bezkonkurenčně zvládl, protože na překladu pracoval s neskrývaným nadšením. Podobné smýšlení Císařovi napomohlo k dokonalému pochopení Carrollových děl, jelikož i on byl, stejně jako Carroll, matematik a básník. Oba přeložené díly postupně vycházely v *Lidových Novinách* v letech 1928-29

⁷⁵ Jaroslav Houdek je pseudonym, pod kterým vystupoval František Serafínský Procházka. Jeho literární počín z roku 1904 nalezneme v Národní knihovně České republiky pod názvem *Kouzelný kraj. Dle báchorky Lewise Carrola čes. mládeži vyprav. Jaroslav Houdek*. Dřívější překlad Jana Váni pravděpodobně nesl název *Malé Elišky země divů a příhod*. Avšak Národní knihovna v Praze ve svém fondu tento překlad nenašla a odkazuje na jediný zdroj informací, jímž je literární časopis *Plav*. Nicméně, knihovna upozorňuje na skutečnost, že informace mohou být i zkreslené.

Ptejte se knihovny, accessed February 26, 2013,

<http://www.ptejteseknihovny.cz/uloziste/aba001/2011/self-jest>

“Lewis Carroll: Alenka v říši divů,” *Plav: Měsíčník pro světovou literaturu: Smysl nesmyslu* 5 (2008):16, accessed February 26, 2013,

<http://www.svetovka.cz/archiv/2008/05-2008-alenka.htm>

⁷⁶ Jaroslav Císař, “Doslov překladatelův” in *Alenčina dobrodružství v říši divů a za zrcadlem*, by Lewis Carroll, trans. Jaroslav Císař (Praha: Aurora, 2004), 285-6.

⁷⁷ *Ibid.*, 286.

a v knižní podobě příběh vyšel poprvé roku 1931. *Alenka* se stala oblíbenou i u nás a výtisky byly rozebrány již před druhou světovou válkou. Podruhé vyšel Císařův překlad ještě po válce roku 1947. Přestože měl Jaroslav Císař českou zemi rád, únorové události roku 1948 ho donutily emigrovat.⁷⁸

Až roku 1961 vyšel nový překlad v podání Aloyse a Hany Skoumalových pod názvem *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*. Císařův překlad začal ztrácet na popularitě, ale našel si i své obdivovatele a díky jeho dědicům se stále vydává pod názvem *Alenčina dobrodružství v říši divů a za zrcadlem*. Dle mého názoru je Císařův překlad velice půvabný a zachovává tak jisté kouzlo originálu. Dnešní čtenáři, především však děti, by mohly jeho výrazové prostředky považovat za poměrně archaické. Proto dnes dětská čtenáři více ocení modernější a bohužel i zjednodušenější překlad v podání Aloyse a Hany Skoumalových, který je pro ně mnohem srozumitelnější. Tento překlad se stal nejrozšířenějším a byl použit také pro titulky a dabing filmů.

Jaroslav Císař a ani manželé Skoumalovi se však nepokusili přeložit úvodní básně z obou dílů knih včetně básně umístěné v samotném závěru knihy *Za zrcadlem*. Neuvedli dokonce ani originály, a proto se básně z českých publikací úplně vytratily. Pravděpodobně předpokládali, že pro dětské čtenáře jsou básně příliš složité, a tudíž nadbytečné.⁷⁹ Nové vydání knihy z roku 2005 vydavatelství Sloart s sebou však přináší řadu změn. Překlad Skoumalových je zachován, ale básně, které doposud v českých publikacích chyběly, jsou přeloženy Josefem Hanzlíkem.⁸⁰

⁷⁸ Ibid., 287. Zdeněk Poustka, "Doslov o překladateli" in *Alenčina dobrodružství v říši divů a za zrcadlem*, by Lewis Carroll, trans. Jaroslav Císař (Praha: Aurora, 2004), 295-9.

⁷⁹ Jaroslav Císař své první vydání opatřil věnováním vlastní neteři a všem českým dětem, malým i velkým, čímž měl pravděpodobně na mysli i dospělé čtenáře. Svůj překlad věnoval všem, kteří mají rádi fantazii, legraci a v každém „proč“ nehledají přízemní odpověď typu „proto“. Viz Lewis Carroll, *Alenčina dobrodružství v podzemní říši*, trans. Jaroslav Císař (Praha: Elzvir Nakladatelství B. Moser, 1931).

⁸⁰ Viz. Lewis Carroll, *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, trans. Aloys a Hana Skoumalovi, and Hanzlík (Praha: Sloart, 2005).

2.6 Alenka v českých ilustracích

K dětské literatuře neoddělitelně patří ilustrace. Bez nich by *Alenka* nebyla kompletní a děti by o ni zájem příliš neprojevovaly. Postava Alenky na začátku příběhu také nahlíží sestře do knihy, a jelikož v ní nejsou žádné obrázky, okamžitě ztrácí zájem a diví se, k čemu je kniha, ve které je pouze text.

Některá vydání dodnes zachovávají klasické Tennielovy ilustrace, jiná se snaží zaujmout nejrůznějšími moderními variacemi grafické úpravy. Jedná se především o přeložené zahraniční adaptace, které byly značně zkráceny a upraveny do podoby jednoduché a krátké pohádky pro nejmenší čtenáře. Těmto publikacím však dále pozornost věnována nebude, jelikož jsou natolik zjednodušené, že s původní verzí už nemají mnoho společného. Stejně tak jsou ilustrace uzpůsobené i obsahu knih.

V českých překladech Jaroslava Císaře a manželů Skoumalových se setkáme s několika významnými ilustrátory, kteří tyto hodnotné překlady doplňují stejně kvalitními ilustracemi. Na rozdíl od Jaroslava Císaře, který zachoval Tennielovy původní ilustrace,⁸¹ bylo první vydání Aloyse a Hany Skoumalových ilustrováno Dagmar Berkovou.⁸² Manželé Skoumalovi pravděpodobně chtěli knihu upravit pro dětské čtenáře nejen po jazykové, ale i po grafické stránce. Další ženskou ilustrátorkou, která opatřila *Alenku* ilustracemi, je Markéta Prachatická.⁸³ Zatímco Tennielovy ilustrace jsou velice realistické a mnohdy až děsivé, ilustrace těchto dvou žen působí daleko jemnějším a pohádkovým dojmem.

Velice zdařilá je publikace vydaná nakladatelstvím Slovart roku 2005, která vznikla na základě spolupráce překladatelů Skoumalových a Jana Hanzlíka.⁸⁴

⁸¹ Viz Lewis Carroll, *Alenčina dobrodružství v podzemní říši*, trans. Jaroslav Císař (Praha: Elzvir Nakladatelství B. Moser, 1931).

⁸² Viz Lewis Carroll, *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, trans. Aloys a Hana Skoumalovi (Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961).

⁸³ Viz Lewis Carroll, *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, 4th ed., trans. Aloys a Hana Skoumalovi (Praha: Albatros, 1988).

⁸⁴ Viz. Lewis Carroll, *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, trans. Aloys a Hana Skoumalovi, and Hanzlík (Praha: Slovart, 2005).

Na ilustracích pracoval významný slovenský ilustrátor Dušan Kállay, který získal mnohá mezinárodní ocenění.⁸⁵

V interpretaci všech českých ilustrátorů se však ztrácí odkaz na jednu drobnou nejasnost. Kresby odpovídají výhradně obsahu děje, naproti tomu u originálních ilustrací Johna Tenniela můžeme najít i jistou skrytou symboliku, vymykající se pouhému zobrazení popisovaného děje. Jedná se o dvě vyobrazení v kapitole „Kuriální závod“, kde můžeme vidět opici, která v příběhu zmíněna není. Takto vzniká řada spekulací týkajících se skutečného záměru těchto ilustrací. William Epton se domníval, že se jednoduše jedná o odkaz na Darwinovu teorii, přičemž Alenčiny slzy jsou symbolem moře a nového života. Samotný Kuriální závod představuje přirozený výběr. Lockwood však nabízí ještě jiné vysvětlení. Ilustrace by mohla odkazovat na postavu v knize, o níž nevíme, jak vypadá, ale ze způsobu její mluvy lze odvodit irský původ.⁸⁶ Mohlo by se tedy jednat o karikaturu Irů. Ty byly velice časté v humoristickém a satirickém týdeníku *Punch*, ve kterém Tenniel taktéž působil.⁸⁷

Tenniellovy ilustrace se záhadným odkazem jsou uvedeny v příloze, stejně jako vybrané ukázky českých ilustrátorů – Dagmar Berkové, Markéty Prachatické a Dašana Kállaye.⁸⁸

⁸⁵ Viz *Ibid.*

⁸⁶ V originálním znění se jedná o postavu zahradníka jménem Pat, který pracuje pro Bílého Králíka. V českém podání Skoumalových se jmenuje Anton a hovoří hanáckým nářečím.

⁸⁷ David Lockwood, “Pictorial Puzzles from Alice,” *The Carrollian* (2004), accessed March 2, 2013, http://www.david-lockwood.co.uk/pdfs/12_Pictorial_Puzzles_in_Alice.pdf.

⁸⁸ Viz příloha č. 1-4.

3 Analýza díla Alenka v kraji divů a za zrcadlem

3.1 Klasifikace literárního žánru v dobových souvislostech

Přestože Alenčin příběh mají v oblíbě čtenáři všech věkových kategorií, Carroll jej nepochybně psal především pro děti, což můžeme vidět v předchozích kapitolách, které potvrzují jeho vřelý vztah k dětem a nejistotu ve světě dospělých. Jeho dílo tedy bezpochyby patří do žánru dětské literatury, nicméně oplývá spoustou prvků, díky kterým toto zařazení přesahuje.

Carroll ve své době nebyl jediným anglickým spisovatelem dětské literatury a Morton N. Cohen se zamýšlí nad otázkou, proč Carrollovi vrstevníci, autoři ostatních dětských knih,⁸⁹ ztratili na oblíbenosti, zatímco *Alenka* si pozornost čtenářů udržela dodnes. Důvod Cohen spatřuje v Carrollově neobvyklém pojetí knih, které se staví proti konvencím viktoriánské doby. Dětská literatura se v tomto období nesnažila děti pobavit, ale připravit je na dospělý život. Účelem jednoduchých pohádek a říkadel, které nekladly příliš vysoké nároky na představivost a vlastní úsudek, bylo naučit děti kázni a pokoře. Děti byly neustále poučovány a mnohdy i zastrašovány strašidelnými historkami a nešťastnými příhodami,⁹⁰ což dokazují i Alenčiny úvahy v první kapitole *Alenky v kraji divů*, kde Alenka zvažuje, zda může vypít neznámý obsah z nalezené lahvičky s cedulkou „vypij mě“:

To se lehkou řečí „Vypij mě“, ale moudrá Alenka se do toho nepohne. „Ba ne,“ řekla si, „napřed se podívám, jestli tam není označení jed.“ Co už se načetla hezkých povídek o tom, jak děti uhořely, jak je divá zvěř sežrala a mnoho jiných nepříjemností je potkalo jen proto, že nedbaly prostých ponaučení, která jim jejich přátelé vštěpovali; tak například: že se spálíš, když držíš moc dlouho v ruce žhavý pohrabáč, že ti obyčejně teče krev, když se hodně hluboko řízneš nožem, a také nezapomínala na to, že když

⁸⁹ Cohen uvádí výčet známých autorů, jimiž byli: Catherine Sinclair, Margaret Gatty, Charles Kingsley, George MacDonald a Christina Rossetti. Cohen, *Lewis Carroll*, 141.

⁹⁰ *Ibid.*, 141-2.

si pořádně přihneš z lahvičky označené jed, dříve nebo později ti to nebude dělat dobře. Ale na lahvičce nestálo jed; Alenka se tedy odhodlala, že to ochutná.⁹¹

Přestože se Alenka zamýšlí nad možností jedu v lahvičce, tuto možnost zavrhuje a zachová se podle toho, k čemu ji nabádá nápis. Vypadá to, jakoby Alenka uposlechla výrok „co je psáno, to je dáno“, aniž by se dále zamýšlela nad důsledky, které by si svým činem mohla přivodit. Můžeme předpokládat, že Carroll Alenčiným přímočarým jednáním poukazuje právě na její nesvobodu projevu a neschopnost vytvořit si vlastní úsudek na neznámou situaci, což jsou negativní důsledky způsobu výchovy a smýšlení viktoriánské doby. Literatura, která děti nenutila zapojovat logické myšlení či vlastní úsudek, a naopak je učila pouze otrocky přijímat pravidla vštípená společností, ovlivnila i postavu Alenky. Florence Becker Lennonová připouští, že Carroll si byl vědom negativního působení přemíry vzdělávání, které zbavuje děti jejich přirozenosti. Na základě Carrollových názorů ohledně maximální doby, kterou by děti měly nad učením strávit, Lennonová souhlasí, že *Alenka* je satirou na proces vzdělávání.⁹²

Neustálé poučování, kterému byly děti vystavovány, obecně souvisí se způsobem, jakým se s dětmi jednalo. Jak uvádí Cohen, většina autorů dětské literatury přistupovala, a mnohdy ještě přistupuje, k dětským čtenářům nadřazeně z pozice vychovatele, zatímco Carroll s dětmi vždy jednal jako se sobě rovnými. V *Alence* užívá bohatý sofistický jazyk, jemuž děti často nerozumějí. Mohou se však se svými otázkami obrátit na dospělé, kteří jim význam buď vysvětlí, nebo je odkážou na slovník, čímž se děti učí samovzdělávat.⁹³

Vzdělání a literatura však byly výsadou vyšších sociálních vrstev. Není tedy překvapením, že i Alenčin příběh je zasazen do prostředí, které Carroll dobře znal a ze kterého sám pocházel. Carroll s dětmi sdílel své vzpomínky na starosti a strasti, které však nebyli existenčního rázu. Byly to problémy, které řešili děti z vyšších sociálních tříd a jimiž si autor sám prošel. Cohen zdůrazňuje, že Carroll nezapojil pouze svou paměť, ale také intuici, a dokázal tak barvitě popsat pocity

⁹¹ Carroll, *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, trans. Aloys a Hana Skoumalovi, and Hanzlík, 14.

⁹² Lennon, *Lewis Carroll*, 27-8.

⁹³ Cohen, *Lewis Carroll*, 142-3.

dítěte ve společnosti dospělých, kteří rozhodují o jeho osudu, a neustále zakazují a přikazují. Na Carrolla měly velký vliv knihy Charlese Dickense, které s oblibou četl, a právě od tohoto autora převzal myšlenku, že dítě se stává obětí dospělého světa, který je vůči dětem lhostejný a necitlivý. Toto přesvědčení však Carroll aplikoval pouze na vyšší sociální vrstvu⁹⁴ a je otázkou, proč Carroll neprojevil více pochopení i pro malé čtenáře z nižší sociální vrstvy, kteří měli diametrálně odlišné problémy. Lennonová usuzuje, že Carroll rezignoval na problém pomoci pracujícím dětem, které strádaly fyzicky, což on sám nemohl vyřešit. Proto hledal únik v nonsensu.⁹⁵

Do nonsensu Carroll zakomponoval všechny své problémy a neustálý pocit bezmoci ve společnosti, v níž se cítil nepatřičně. Lennonová se této otázky taktéž dotýká a pro ilustraci toho, jak se ve společnosti mohl Carroll cítit, uvedla rozhovor Kočky Šklíby a Alenky.⁹⁶ Posouzení situace však ponechala na čtenáři. V ukázce ze šesté kapitoly „Vepř a pepř“ se Alenka poprvé setkává s Kočkou Šklíbou a ptá se jí na směr, kterým by se měla vydat. Když vidí, že se ohledně cesty nic konkrétního nedozví, rozhodne se změnit otázku:

„Jací lidé bydlí tady v okolí?“

„Tamtím směrem,“ mávla kočka pravou tlapkou, „bydlí Kloboučník. A tamtím směrem,“ mávla druhou tlapkou, „bydlí Zajíc Březňák. Jdi si, ke kterému chceš, oba jsou potrhlí.“

„Ale já nechci mezi potrhlíky,“ bránila se Alenka.

„Málo platné,“ řekla kočka, „tady jsme všichni potrhlí. Já jsem potrhlá, ty jsi taky potrhlá.“

„Jak to víš, že jsem potrhlá?“ zeptala se Alenka.

„To je jisté, jinak bys sem nechodila.“

„Alence se zdálo, že to žádný důkaz není; ptala se dál: „A jak víš, že ty jsi potrhlá?“

„Předně,“ spustila kočka, „pes potrhlý není, to uznáš, ne?“

„Snad,“ odpověděla Alenka.

⁹⁴ Ibid., 118-9, 144.

⁹⁵ Lennon, *Lewis Carroll*, 29.

⁹⁶ Ibid., 128.

„Tak vidíš,“ pokračovala kočka, „pes vrčí, když má zlost, a vrtí ocáskem, když má radost. No a já vrčím, když mám radost, a vrtím ocáskem, když mám zlost. Jsem tedy potrhlá.“⁹⁷

Kočka Šklíba Alence sice tvrdí, že všichni v okolí včetně jí samotné jsou blázni, ale Alenka se nenechává vyvézt z míry. Výrok Kočky Šklíby připravuje Alenku, spolu se čtenáři, na další setkání s postavami, které ve světě chaosu zápasí v absurdních a paradoxních situacích, aniž by si toho byly vědomy.

Lennonová uvádí, že Carroll je sice představitelem čistého nonsensu, ale také připouští, že v *Alence* můžeme nalézt velice jasný význam i v na první pohled zdánlivě nelogických situacích.⁹⁸ To, že je v *Alence* nemalé množství originálních nápadů a myšlenek, které jsou chytře zamaskovány do absurdního světa říše divů, obhazuje také článek *Alice: Science in Common Sense in Wonderland* v časopise *Current Science*. Autor příspěvku P. Balaram se zamýšlí nad otázkou, jestli se Carroll, coby matematik a logik, nechal inspirovat také přírodními vědami, konkrétně fyzikou, chemií a biologií. Článek dokazuje, že probíhající změny na poli vědy nebyly Carrollovi lhostejné. Otázky času a prostoru, změna velikosti, odkaz na vymřelého ptáka dodo, ale i dichotomie pravé a levé strany v druhém dílu *Za Zrcadlem* tomu nasvědčují. Je tedy možné, že rychlý vědecký vývoj přinesl spoustu natolik těžko uvěřitelných poznatků, že i pro Carrolla bylo obtížné tyto změny přijmout a pochopit. Postavy v *Alence* tedy mohou představovat ony podivné vědecké závěry v rychle se vyvíjejícím světě vědy.⁹⁹ Dnešní hektické tempo života ve společnosti se tomuto příměru velice podobá, a proto je *Alenka* v tomto smyslu nadčasová.

⁹⁷ Carroll, *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, trans. Aloys a Hana Skoumalovi, and Hanzlík, 48-9.

⁹⁸ Lennon, *Lewis Carroll*, 254-5.

⁹⁹ P. Balaram, "Alice: Science in Common Sense in Wonderland," *Current Science* (00113891), (December 2011): 1395-6, *Academic Search Complete*, EBSCOhost, accessed March 5, 2013, <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=13&sid=0d5da53d-64c7-40e4-90cd-a1cfb80588f9%40sessionmgr110&hid=120>.

3.2 Význam Alenky

Jestli Carroll *Alenku* opravdu zamýšlel tak, jak si ji mnozí literární kritikové a čtenáři vykládají, není jednoduché určit. Podobně jako ve snu, si i v jeho knize může každý nalézt vlastní interpretaci, kterou nelze označit za správnou či špatnou. Děti se však problémem interpretace nezaobírají, což Cohen doplňuje názorem, že většinu literárních kritik museli napsat lidé, kteří se zřídka zasmějí a podstatu *Alenky* tudíž nepochopili.¹⁰⁰ Carroll sám v jedné ze svých předmluv k *Alence* uvedl, že není třeba vysvětlovat význam příběhu, a zvláště pak ne těm, kteří nedokážou ocenit dětský úsměv.¹⁰¹ Později ve svém článku *Alice on the Stage* znovu potvrdil, že jeho prvotním záměrem bylo potěšit malou čtenářku, Alice Liddellovou.¹⁰²

Měli bychom si uvědomit, že slova nejsou pouze nositeli určitého významu, ale evokují v nás také pocity, které jsou v literatuře důležitější, stejně tak jako v ostatních uměleckých disciplínách. Zvláště pak v Carrollově říši divů a v zemi za zrcadlem, kde převažují slovní hříčky, říkadla, básně a písničky, určené zejména dětem jako zdroj zábavy. Nedůležitost významu slov potvrzuje v první kapitole prvního dílu situace, kdy Alenka padá do králičí nory a vybaví si pojmy „zeměpisná šířka“ a „zeměpisná délka“. Přestože neví, co tato slova znamenají, použije je jen proto, že se jí líbí, jak znějí.

Snahu čtenářů a literárních kritiků nalézt v *Alence* konkrétní význam a následně jej i prosadit, vystihuje Valihrachův výrok v sedmé kapitole druhého dílu knihy *Za zrcadlem*:

„Když já řeknu nějaké slovo,“ řekl povýšeně Valihrach, „pak znamená to, co se mi zrovna líbí, aby znamenalo – a nic jiného.“

„Jde o to,“ řekla Alenka, „jestli dokážete, aby slovo mělo různý význam.“¹⁰³

¹⁰⁰ Cohen, *Lewis Carroll*, 140.

¹⁰¹ *Ibid.*, 135.

¹⁰² Lewis Carroll, „Alice on the Stage“, *Lenny's Alice in Wonderland Site (The Theatre, April, 1887)*, accessed February 15, 2013, <http://www.alice-in-wonderland.net/books/onstage.html>.

¹⁰³ Carroll, *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, trans. Aloys a Hana Skoumalovi, and Hanzlík, 147.

Alenka pohotově reaguje na Valihrachovu umíněnost a svým názorem ukazuje na Carrollovu oblibu v mnohoznačnosti, která je pro jeho díla typická, a právě různými interpretacemi se budeme zabývat v následujících kapitolách.

3.3 Rozdílné pojetí prvního a druhého dílu knihy

Svým způsobem jsou si oba díly *Alenky* velice podobné, a přesto se liší. Sdílejí stejnou snovost, nonsensový ráz, motivy a některé postavy.¹⁰⁴ Celkově však působí druhý díl *Za zrcadlem* mnohem zmateněji. Téma času a prostoru je sice stěžejní v obou knihách, ale *Za zrcadlem* Alenka vstupuje do světa, v němž se vše odehrává pozpátku. Prostorová orientace zde Alence činí veliké potíže.

V prvním díle knihy Alenka putuje říší divů téměř jako v běžném světě. Zničehonic se na jiném místě objevuje pouze v jedné situaci, a to když se z velké síně ocitá před domkem Bílého Králíka. Zatímco ve druhém díle knihy se několikrát znenadání objevuje na různých místech. Bílá Královna se Alence před očima mění v ovci, která se stává prodavačkou v obchodě. Její pletací jehlice se promění v pádla a společně se ocitnou na loďce. Když se opět znenadání přemístí do obchodu, ovce jí nabízí k prodeji vejce, to se však mění v postavu Valihracha. Pokud se Alenka snaží dostat někam jinam, má dojem, že neustále zůstává na stejném místě, jelikož okolní objekty se zdánlivě nepohybují.

Oba příběhy jsou zasazeny do odlišného ročního období a teprve po přečtení obou dílů můžeme odvodit přesné datum, kdy se příběhy odehrály, popřípadě Alenčin věk, jelikož jsou tyto údaje odkrývány postupně. První díl *Alenky* začíná za pěkného počasí 4. května, zatímco druhý díl se odehrává o půl roku později. Alenka je však stále stejně hravá a společenská. V prvním díle knihy se dostává do říše divů, ve které hrají jistou roli kromet a karetní hra. Ve druhém díle se Alenka stává přímo součástí šachové partie, ve které se rozhodne stát se královnou.

¹⁰⁴ V obou dílech se setkáváme s Alenkou a její skutečnou kočkou Mickou. Zajíc Břežňák a Kloboučník z prvního dílu knihy se znovu objevují ve druhém díle jako kurýři Zejda a Švejda. Nezdá se však, že by Alenka mezi těmito dvěma páry hledala nějakou spojitost (ilustrace viz příloha 2).

Cohen podává vysvětlení hlubšího významu knih ve spojitosti s odlišným vývojem Alenky, který souvisí s jejím postavením ve společnosti a snahou začlenit se. V prvním díle Alenka představuje samotného Carrolla. Její putování je pro ni zkouškou, ve které se snaží obstát ve světě dospělých, kteří se chovají podle podivných pravidel, jimž Alenka nerozumí.¹⁰⁵ Musí čelit neustálé změně velikosti, přičemž všechny postavy jí soustavně připomínají, že nemá tu správnou velikost, což nápadně připomíná stav složitě dospívání, kdy dítě není dle úsudku rodičů nikdy ve správném věku. Stejně tak i Alenka nikdy není dost velká a jindy je zase příliš malá, nemůže tedy dělat, co se jí v daný okamžik zlíbí. Alenka svou velikost také spojuje s věkem. Myslí si, že když je příliš velká a už nemůže více vyrůst, nemůže ani více zestárnout a obává se, že se bude muset celý život chodit do školy.

Dospělý svět ji neustále uráží a snaží se jí diktovat, co má a nemá dělat.¹⁰⁶ Zpočátku Alenka na ustavičné narážky a peskování reaguje pláčem, ale s vývojem příběhu se stává více imunní a sebevědomější. To potvrzuje v závěru knihy její chování při soudním líčení, kde hlasitě protestuje proti jeho nesmyslnosti, což je symbolicky doprovázeno fyzickým růstem.

Šachové figurky ve druhém díle reprezentují překážky, se kterými se mladý člověk na své cestě životem setkává, a které musí překonat. Šachová hra je mnohem náročnější než hra karetní, podobně jako je tomu při srovnání dospělosti a dětství. Alenka musí v šachové partii, která je oproti karetní hře všeobecně méně hravá, postupovat podle striktně daných pravidel, což je paralelou na pravidla v životě dospělých. Tento díl znázorňuje dospívání skutečné Alice Liddelové skrz metaforou šachové partie, při jejímž hraní se Alenka pokouší dosáhnout vyššího společenského postavení. Ve svém snažení je úspěšná. Toho nakonec dosahuje obsazením políčka královny, čímž získává moc a svou nezávislost.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Cohen, *Lewis Carroll*, 214-5.

¹⁰⁶ Pro ilustraci několik příkladů: Kloboučník kritizuje její délku vlasů, Zajíc Březňák ji poučuje o správném užívání jazyka, květiny se posmívají jejímu vzhledu a Valihrach jejímu jménu, Lev a Jednorozec ji oslovují jako „obludu“, Vévodkyně i Černá Královna ji diktuji, jak se má chovat a Králík ji uráží tím, že si ji plete se služebnou.

¹⁰⁷ Cohen, *Lewis Carroll*, 215.

Druhý díl knihy není jen méně systematický, ale celkově působí na čtenáře temnějším dojmem. Carroll čtenářům často připomíná, že vše je pouze sen. Lennonová usuzuje, že Carroll v době zrodu druhého dílu musel prožívat nějaké zklamání. Pokud se Carroll zamiloval a pokusil uzavřít sňatek, pak to muselo být právě v době mezi lety 1862 a 1871, tedy mezi vydáními jednotlivých dílů.¹⁰⁸ Jiným, a mnohem pádnějším důvodem by mohlo být úmrtí jeho otce roku 1868,¹⁰⁹ které do jeho díla vneslo uvědomění, že vše jednoho dne končí, tedy téma pomíjivosti, stáří a smrtelnosti.

3.4 Postavy a jejich reálný základ

Alenka se při svém putování setkává s nepřehledným množstvím postav. Navzdory nonsensovému žánru jsou jednotlivá setkání s nimi poměrně přehledná, plynule na sebe navazují a nepůsobí tak zmateně, jak by se mohlo na první pohled zdát, což však nelze říci o jejich vystupování. Každá postava je nezaměnitelný originál, který je velmi snadné si zapamatovat. Pokud bychom měli postavy charakterizovat jedním společným rysem, který sdílejí, pak bychom užili slova výstřední, mnohdy až bizarní.

Knihy má díky různým dialogům postav a jejich činům rychlý spád a čtenář není zatížen jejich úvahami. Alenka však často uvažuje nahlas a v obtížně řešitelných situacích její monolog přechází dokonce v dialog, kdy samu sebe poučuje nebo si hubuje. Její druhý hlas tak nahrazuje dospělý element, jenž na začátku knihy sice chybí, ale poté se objevuje v podání postav reprezentujících dospělý svět, které se snaží Alenku poučovat a vychovávat. Alenka je však velice tvrdohlavá a neposlouchá rady v žádné podobě, tedy ani své rady, které jsou obecně velice rozumné.

Při analýze knižních postav se setkáváme s otázkou, zda byly inspirovány skutečnými lidmi z Carrollova života. Mezi odborníky i širokou veřejností panuje přesvědčení, že Carroll svůj příběh vystavěl na základě svých zážitků a inspiroval

¹⁰⁸ Lennon, *Lewis Carroll*, 177-8.

¹⁰⁹ Edward Wakeling, *Lewis Carroll Site*, accessed March 5, 2013, <http://www.wakeling.demon.co.uk/page8-fact-sheet-1.htm>.

se nejen skutečnými postavami, ale i místy a událostmi ze svého bezprostředního okolí.

Úvahy o inspiraci konkrétními postavami pravděpodobně vzešly z Dodgsonova svědectví „zlatého odpoledne“,¹¹⁰ ze kterého je patrné, že Carroll svým postavám propůjčil jména svého přítele Duckwortha i sester Liddelových.¹¹¹ O pravdivosti této výpovědi nepochybuje ani Cohen, který přijímá tuto skutečnost jako holý fakt a pouze doplňuje, že i Carroll se v knize objevil, a to jako pták dodo.¹¹² Přestože zde může být jistá spojitost s vyhynulým ptákem dodo, jehož pozůstatky a malba od Jana Saveryho byly již tehdy k vidění v oxfordském muzeu, je to velice nepravděpodobné. Carroll byl primárně ovlivněn svou koktavostí. Když se představoval svým rodným příjmením, často se zakoktal, následkem čehož vznikla tato přezdívka.¹¹³ Svůj nedostatek evidentně přijal s humorem a ukázal se jako fonetická výhoda, díky níž pak svou postavu ztvárnil podle již vyhynulého živočicha, jehož historii a špatný konec tak znovu svým čtenářům připomněl.

Cohen dále uvádí výčet nejrůznějších paralel a odkazuje na Mavise Bateye, který se podobnostmi z prostředí Oxfordu podrobně zabývá. Přestože analogií je spousta, velké množství odkazů pro nás ztratila smysl kvůli svému specifickému významu v dané době a lokalitě.¹¹⁴ Snahu zachytit podobnost skutečných postav s těmi knižními projevili i kanadský spisovatel Davis Day ve svém příspěvku *Oxford in Wonderland*,¹¹⁵ kde se mu téměř ke každé hlavní postavě podařilo najít protějšek z Lewisova reálného okolí. Jelikož je v *Alence* veliké množství postav, v další kapitole si podrobně rozebereme pouze postavu

¹¹⁰ Viz kapitola 2.2.

¹¹¹ Duckworth v dopise napsaném pro publikaci v knize *Picture Book* komentoval, že v příběhu sám vystupoval jako Duck, Lorina Liddelová jako Lory a Edith Liddelová jako Eagle. Carroll, *Picture Book*, ed. Stuart Collingwood, 360. V českém překladu Skoumalových vystupují jako Kachna, Papoušek a Orlík.

¹¹² Cohen, *Lewis Carroll*, 135. Do češtiny přeloženo jako Blboun.

¹¹³ Lennon, *Lewis Carroll*, 118.

¹¹⁴ Cohen, *Lewis Carroll*, 136.

¹¹⁵ Davis Day, "Oxford in Wonderland," *Queen's Quarterly* 117.3 (Autumn 2010): 402-23, *Literature Resource Center*, EBSCOhost, accessed March 18, 2013, <http://go.galegroup.com/ps/i.do?id=GALE%7CA242180566&v=2.1&u=palacky&it=r&p=LitRC&sw=w>.

Alenky, která má jistou spojitost s Alice Liddelovou. Dále se rovněž zaměříme i na Lewise Carrola, jenž svou osobnost promítl dokonce do několika postav.

3.4.1 Alice Liddelová

Je pochopitelné, že osobnost Alice Liddelové je spojována s hlavní postavou knihy, jelikož Alenčin příběh byl sepsán právě na její žádost a první rukopis od Carrola dostala darem. Široká veřejnost, odborníci, členové spolků a organizací Lewise Carrola po celém světě pevně věří, že Alice Liddelová je opravdu Alenkou v Carrollově knize. Přestože Cohen je taktéž zastáncem tohoto stanoviska, svou myšlenku později zúžil pouze na druhý díl knihy.¹¹⁶

Carroll navázal přátelství se spoustou dětí, mezi nimiž byla první právě Alice Liddelová. S Alice trávil spoustu času, vyprávěl ji svůj proslulý příběh, a přesto uvedl, že Alenka je pojmenovaná podle skutečné Alice Liddelové, ale jedná se pouze o smyšlenou postavu.¹¹⁷ To potvrzuje i Clarková, která uznává, že „zlaté odpoledne“ se stalo klíčovou událostí, díky níž se Alice stala pouze jistou inspirací a dodává, že do té doby nebylo zřejmé, že by právě Alice byla jeho první oblíbenkyní – tou byla pravděpodobně její starší sestra Lorina.¹¹⁸ Mezi další známější oblíbenkyně patřila i princezna Beatrice, která obdržela první vydání *Alenky*, stejně jako Alice.¹¹⁹ Carroll svou knihu také později zjednodušil pro nejmenší čtenáře, tu vydal roku 1890 pod názvem *The Nursery Alice* a kopii věnoval dceři vévodkyně z Albany.¹²⁰

Karoline Leachová v kapitole „The Unreal Alice“ vyvrací fakt, že by Alice Liddelová byla Alenkou. Přiznává, že první verze rukopisu sice byla určená Alice, ale rozšíření, které Carroll později provedl, se stalo příběhem o něm samotném a o společenském dění. Leachová přichází s novým zdrojem informací, který údajně našla v archivu Carrollovy rodiny. Jedná se o několik poznámek

¹¹⁶ Viz kapitola 3.3.

¹¹⁷ Učinil tak v děkovném dopise slečně M.E. Manners, která mu zaslala svůj sborník básní, mezi nimiž byla i báseň o Alence. Collingwood, *Lewis Carroll*, 365.

¹¹⁸ Clark, *Lewis Carroll*, 124.

¹¹⁹ Collingwood, *Life and Letters*, 104.

¹²⁰ Collingwood, *Lewis Carroll*, 292-3, 297.

týkajících se chybějících materiálů z doby, kdy se Liddelova rodina přestala s Carrollem stýkat a ze kterých vznikla spekulace, že Carroll tehdy požádal Alice o ruku. Leachová obhajuje svůj nálezu a tvrdí, že Alice nebyla jeho múzou a o ruku ji nikdy nepožádal. Naopak konstatuje, že se mohlo jednat o pomluvy týkající se její vychovatelky nebo „Iny“, což mohla být jak starší sestra Lorina, tak i jejich matka paní Liddellová.¹²¹ Původnost jejího nálezu z archivu rodiny však není jistá. Tvrdit, že Alice Liddellová nebyla pro Carrolla o nic výjimečnější než jiné děti je přehnané a neodůvodněné, jelikož vychází z nelichotivých poznámek o její náladovosti, které o ní Carroll učinil v době jejího dospívání.

3.4.2 Lewis Carroll

Carroll ve svém díle skrz postavy sděluje své názory a často skrze ně paroduje jevy v tehdejší společnosti. Sám sebe v knize nereprezentuje pouze postavou ptáka Dodo (Blbouna), na nějž odkazoval jeho přítel Duckworth.

Své povahové rysy vložil například do charakteru Bílého Jezdce, s nímž se setkáváme v kapitole „Je to můj vynález“ ve druhém dílu knihy, kde Alenku zachraňuje před Černým jezdcem. Bílý Jezdec se stejně jako Carroll pokouší vynalézat¹²², avšak jeho vynálezy jsou velice absurdní a neplní žádnou funkci, což je pravděpodobně opět odkaz na nesmyslné závěry na poli vědy.¹²³

Neschopnost rozlišit pravou stranu od levé v důsledku snahy přeučít původně levorukého Carrolla, je zakomponováno i do písničky Bílého Jezdce. Carroll i Bílý Jezdec jsou tedy ztělesněním leváka ve světě praváků. Preference levé ruky však nebyla ve viktoriánské době přijatelná, a snaha Carrolla přeučít na praváka pravděpodobně vyústila v jeho nejistotu, plachost a koktavost.¹²⁴ Bílý Jezdec sice nekotá, ale působí velice křehkým dojmem. Pravidelně ze svého koně padá, což Alenku znepokojuje. Zde si jejich role obrací a není to Bílý

¹²¹ Leach, *Dreamchild*, 161-183.

¹²² Jelikož Carroll nemohl v noci spát a často ho napadaly myšlenky, které si chtěl po tmě zaznamenat, sestavil proto přístroj zvaný nyktograf, který mu toto umožnil. Collingwood, *Lewis Carroll*, 294. Lennon, *Lewis Carroll*, 88.

¹²³ Viz kapitola 3.1.

¹²⁴ Lennon, *Lewis Carroll*, 21.

Jezdec, který by měl Alence poskytnout bezpečí, nýbrž Alenka, která projevuje svou starostlivost po každém jeho pádu, pomáhá mu vstát a ujišťuje se, zda je v pořádku. Přestože se Bílý Jezdec nejeví jako ideál chabrosti a vystupuje jako parodie na skutečného rytíře, je jedinou postavou, která se vůči Alence chová vlídně a snaží se jí pomoci na cestě stát se královnou.

Cohen dokonce uvádí, že Carroll je zároveň i Černým Jezdcem, který se Alenku pokusil zajmout jako první. Poté se Carroll znovu vrací jako Bílý Jezdec, který ji chce vysvobodit. Je vůči ní daleko vlídnější a dobrotivější.¹²⁵ Cohen staví Carrollova do rolí obou jezdců pravděpodobně na základě jejich podobnosti. Oba se snaží získat Alenčinu pozornost a vedou o ni nesmyslný boj, v němž vyhrává Bílý Jezdec. Alenka mu však nedůvěřuje a proto ho upozorní, že nechce být nikým zajata, což Bílý Jezdec vyvrací.

Podle Lennonové je Carroll natolik rozličná osobnost, kterou lze nalézt ve více postavách. Například Alenka může znázorňovat jeho samotného se všemi pozitivními vlastnostmi, zatímco Bílý Králík vystihuje jeho plachou osobnost.¹²⁶ Pravděpodobně tak usoudila z článku *Alice on the Stage*, ve kterém Carroll prohlásil, že tyto dvě postavy jsou záměrným protipólem. V divadelním ztvárnění si Bílého Králíka představoval s brýlemi a natolik nervózního, že se mu měl třást nejen hlas, ale i kolena.¹²⁷

3.5 Hlavní motivy jako součást tematické výstavby

Carroll do *Alenky* zakomponoval nejen neuvěřitelné množství postav, ale i motivů, které jsou více či méně výrazné a v knize se často opakují. Spousta motivů již byla zmíněna v předchozích kapitolách a další budou rozebrány při samotné analýze filmových zpracování *Alenky* a dalších volně inspirovaných snímků. K podrobnějšímu prozkoumání jsou však vybrány dva stěžejní motivy vystihující základní podstatu Alenčina příběhu včetně Carrollova smýšlení,

¹²⁵ Cohen, *Lewis Carroll*, 215

¹²⁶ Lennon, *Lewis Carroll*, 125.

¹²⁷ Carroll, *Alice on the Stage*.

a proto je důležité se s nimi seznámit blíže. Motivy společenských her a konzumace nás budou provázet i při analýze filmových zpracování.

3.5.1 Motiv společenských her a pravidel

Carroll svou zálibu v matematické logice dále rozvíjel a vymyslel spoustu vlastních her, z nichž se většina dostala na veřejnost anonymně nebo pod jeho pseudonymem. Některé hry si však rodina ponechala pro osobní potřebu. Carroll si také uzpůsobil šachy a domino pro cestovní účely. Často s sebou vozil různé hry, hračky a hlavolamy. Chtěl být připraven na nová setkání s dětmi, s nimiž se neváhal seznámit a posléze jim ukrátil dlouhou chvíli na cestách. Carroll byl sice hráčem, ale mnohem raději pravidla vytvářel, než aby je dodržoval.¹²⁸ V *Alence* se Carroll taktéž realizuje a pro hry vytváří svá vlastní pravidla, která jsou neotřelá a doplňují celkovou atmosféru jeho vymyšlených absurdních světů.

Postava Alenky ráda vyhledává společnost a zábavu, což je vzhledem k jejímu věku přirozené. V situacích kdy čelí samotě, společnost nahrazuje samomluvou. V dalším případě, po nečekaném růstu dokonce hovoří se svými vlastníma nohama, jelikož má dojem, že jsou taktéž osamělé. Než se Alenka naděje, naskýtá se jí možnost zapojit se do nejrůznějších her, ve kterých se zoufale snaží nalézt pravidla, podle kterých by se mohla ve hrách řídit. Její zkušenost je taková, že stanovená pravidla udržují řád a umožňují férově určit nejlepšího hráče.

Kuriální závody, ve kterých se snaží Alenka spolu s ostatními zvířaty uschnout, jsou svým způsobem první hrou, které se Alenka účastní. Pravidla zde neexistují, všichni běží neustále dokola a o ukončení závodu rozhoduje Blboun. Ten všechny účastníky prohlašuje za vítěze a dodává, že všichni musí od Alenky obdržet cenu. Alenka je jeho rozhodnutím zaskočená, ale všechny odmění svými bonbóny, které se jí naštěstí nepromáčely. Blboun jí na oplátku věnuje její vlastní náprstek, který Alenka taktéž vytáhla z kapsy. Tato hra se spíše podobá soutěži

¹²⁸ Kathleen Blake, *Play, Games, and Sport: The Literary Works of Lewis Carroll* (Ithaca: Cornell University Press, 1974), 56-7.

nebo sportovní události, ale podle Alenky je naprosto absurdní, protože logicky chybí začátek a cíl.

Průběh krocketu a naznačená karetní hra sice také postrádají logický řád, ale na rozdíl od kandidátního závodu můžeme na krocketovém hřišti pozorovat snahu o zakomponování pravidel, která však dost dobře nefungují. Opomineme-li podivnost samotného krocketového vybavení, které je nesmyslně nahrazeno živými zvířaty a kdy vojáci představují branky, je to právě chování hráčů a onoho vybavení, jež znemožňuje hladký průběh hry. Ve hře se nelze orientovat, a proto je nemožné ji hrát správně. Přesto má Srdcová Královna o hře svou vlastní představu a ve chvíli kdy se hra nevyvíjí podle ní, tak své protihráče trestá. Celou hru řídí podle vlastních pseudo-pravidel, samozřejmě tak, aby se na konci stala vítězem. Tímto chtěl Carroll možná poukázat na svět dospělých, kdy si mocní jedinci taktéž rádi určují a prosazují svá vlastní pravidla

Šachová partie ve druhém dílu knihy zastřešuje celý příběh. Carroll na své čtenáře myslel a knihu opatřil plánkem šachovnice, seznamem jednotlivých tahů a vlastním vysvětlením šachové hry. Pravidlům odpovídají pouze tahy figurek a střídavé pořadí černé a bílé barvy není dodrženo. Převládá počet tahů bílou barvou, jejíž součástí je právě Alenka jako Bílý Pěšák, která svým jedenáctým tahem vyhrává. Vizualizaci šachové hry nápadně připomíná výrok Černé Královny o tom, že naše paměť sahá nejen do minulosti, ale i do budoucnosti.

Otázka pravidel a jejich dodržování však nevystává pouze ve spojitosti se společenskými hrami, ale prostupuje celou knihou ať už v méně či více výrazných situacích. Černý a Bílý Jezdec se před bitvou například ujišťují, že pravidla budou dodržovat oba dva, zatímco Tydliták a Tydlitek nebo Lev a Jednorozec na ně ve svých soubojích rezignují.

Alenčina snaha nalézt pravidla i v absurdních situacích tohoto nepřátelského světa souvisí s její snahou začlenit se do společnosti, což se od ní doma očekává. Kniha tedy není vyloženě parodií na nesmyslné nároky dospělého světa na dítě, ale zachycuje Alenčinu snahu nalézt smysl ve světě, ve kterém se pohybuje. Potřebuje daný řád a jakousi jistotu. Chce vědět, kam má směřovat, co má přesně dělat a jak se má správně chovat. Odpovědí na tyto otázky se jí však v knize příliš nedostává a Alenka se učí poradit si sama.

3.5.2 Motiv konzumace

Alenka se neustále setkává s jídlem, ale v jeho získávání není příliš úspěšná. Nejdříve narazí na koláčky a nápoj, které nesou označení „Sněz mě“, „Vypij mě“. Po jejich konzumaci zjišťuje, že jimi může regulovat svou velikost. Další jídlo a nápoje, které Alence umožňují změnu velikosti, již toto označení nemají, ale Alenka s jistotou očekává, že jejich konzumací se něco neobvyklého přihodí. Jedná na základě pravidla pokusu a omylu, protože nikdy neví, zda se zmenší nebo zvětší. Nejenže jsou tyto změny nepředvídatelné, ale v okamžiku, kdy chce účelně změnit svou velikost, nenachází ke konzumaci nic, co by jí tuto změnu umožnilo. Z jejího trápení jí pomůže až Houseňákova rada ochutnat houbu, díky níž upraví svou velikost tak, jak zrovna potřebuje. Houbu si ponechává a v průběhu příběhu ji několikrát znovu využívá.

Některé interpretace dokonce tvrdí, že Carrollův odkaz na nedostatek jídla a Alenčinu zoufalou snahu na něj dosáhnout, souvisí s tehdejší špatnou ekonomickou situací, před kterou Carroll nachází únik ve fantazii. V bezútešné situaci se jídlem v *Alence* stává houba a dokonce i hmyz. Odkazy na jídlo najdeme i ve verších a písničkách. Přestože je Alenka jídlem obklopena, nemá příležitost se najíst nebo napít, kdy se jí zachce.¹²⁹ Na bláznivé svačině plní roli hostitele Zajíc Březňák. Nabízí Alence víno, které však na stole vůbec není a pobízí ji, aby si dolila čaj, který si ještě ani nenalila. V knize najdeme zmínku, že si Alenka nakonec čaj nalila a vzala si i chléb s máslem. Diskuze u stolu však trvá a je doprovázena neustálým přesazováním, tudíž se Alenka pravděpodobně ani tentokrát nenají ani nenapije. Další podobná situace nastává s Černou Královnou, která nabízí Alence sušenku, přestože Alenka výslovně žádala o něco k pití. Ze slušnosti ji však přijme, ale žízeň má ještě větší.

Z velké pravděpodobnosti byla konzumace na Carrollově hodnotovém žebříčku poměrně nízko. Jeho synovec Collingwood totiž uvedl, že Carroll byl velice skromný a během dne snědl pouze sušenku a vypil sklenku vína. Carroll se taktéž podívoval nad ohromnou chutí k jídlu, kterou děti mívají a pokud vzal

¹²⁹ Dan Ratner, "Victorian Hunger and Malnutrition in Alice in Wonderland", *Victorian Web*, accessed April 2, 2013, <http://www.victorianweb.org/authors/carroll/ratner1.html>.

některé ze svých malých přátel na večeři ke známým, upozornil hostitele v předstihu na neobvyklý apetit svých malých dětských přátel.¹³⁰ I tato zkušenost se projevila v Carrollových postavách. Bílý Král, Lev, Jednorožec, Mrož i Tesař mají opravdu velkou chuť k jídlu.

Carroll tedy konzumaci nepřikládal velký důraz. Život bez zábavy a her omezený pouze na konzumaci, spánek a povinnosti přirovnal k mechanickému fungování šicího stroje nebo kávového mlýnku.¹³¹ Přes tuto myšlenku našel v motivu jídla zálibu, a tudíž se stává součástí jeho humoru.

Roku 1884 dokonce uskutečnil přednášku s názvem *Feeding the mind*. Spojení „nakrmit mysl“ zde užil na základě podobnosti s konzumací jídla. Stejně jako naše tělo nemůže hladovět a ani se přejídat, což by nám způsobilo zaživací potíže, nemůže ani naše mysl strádat nebo trpět zahlcením myšlenek. To podle Carrolla způsobuje bezmoc a neschopnost orientace ve světě. Carroll zastával názor zlaté střední cesty. Podle něj je potřeba jídlo přijímat po malých dávkách, v žádném případě jej nemíchat a pozvolna žvýkat. Stejně tak i naše mysl pro zachování duševního zdraví potřebuje dostávat podněty průběžně a nezáhlet, aby taktéž nebyla vyhladovělá a zanedbaná.¹³²

Bezmoc, kterou Carroll ve svém příspěvku zmínil z důvodu míchání jídla, je v knize zobrazena právě v okamžiku, kdy Alenka ochutnává první nápoj z lahvičky. Nápoj jí sice zachutná, protože zjistí, že v sobě ukrývá několik příchutí najednou, jakoby jedla několik chodů dohromady, což je velice neobvyklé, ale tato situace je předzvěstí přicházejících potíží ve formě změny velikosti.

V některých situacích mají potraviny naprosto zřejmou negativní konotaci. Je tomu tak ve spojitosti s ženskými postavami – Vévodkyně, její kuchařky a Srdcové Královny. Vévodkyně i Srdcová Královna představují pro své okolí jistě nebezpečí. Srdcová Královna je hrozbou pro celé království a ukradené vdolky, ohledně kterých se vede soud, představují nebezpečí v podobě odsouzení k smrti. Vévodkyně spolu s kuchařkou ohrožují jen malé dítě v kuchyni, kde je přímo vražedná atmosféra. Kuchařka hází na Vévodkyni, která má v náručí malé

¹³⁰ Collingwood, *Life and Letters*, 390.

¹³¹ Blake, *Play, Games, and Sport*, 11-2.

¹³² *Ibid.*, 22-3, 32.

dítě vše, co má po ruce a do polévky sype neúměrné množství pepře. Když Vévodkyně Alence hodí dítě, aby jej pochovala, rozhodne se ho Alenka vynést ven v obavě, že by se mohlo pepřem udusit a nemuselo by hrubé zacházení těchto dvou žen přežít.

Když se Alenka při kroketu znovu setkává s Vévodkyní, která má mnohem lepší náladu, usuzuje, že její špatné rozpoložení při prvním setkání v kuchyni musel způsobit pepř. Na základě této zkušenosti Alenka pro chuť a nálady lidí vytváří vlastní pravidlo:

...lidé bývají podráždění možná jen z pepře,“ libovala si, na jaké nové pravidlo to zas kápla, „z octa bývají kyselí – z heřmánku – hořcí – a – a z cukrkandlu a podobných sladkostí bývají děti milé. Kdyby si to dospělí uvědomili, to by pak cukrovím tolik nešukdlili.¹³³

V souvislosti se sladkostmi však najdeme i negativní odkaz, a to v příběhu, který vypráví Plch o třech sestřičkách, které žily na dně sirupové studánky a živily se jen sirupem, ze kterého jim bylo špatně. Nabízí se také možná spekulace, že Carroll mohl mít k jídlu negativní přístup jen proto, že trpěl nechutenstvím kvůli nespavosti a migrénám.

¹³³ Carroll, *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, trans. Aloys a Hana Skoumalovi, and Hanzlík, 68.

4 Alenka v říši divů ve filmové tvorbě

Postava Alenky se na filmovém plátně objevila již na počátku dvacátého století v krátkých němých filmech, které útržkovitě zpracovaly pouze některé motivy a epizody z knihy. Historicky první zpracování natočila britská filmová společnost pod vedením režiséra Cecila Hepwortha roku 1903. Poté následovalo několik krátkých filmů v americké režii,¹³⁴ mezi které se řadí i Walt Disney.

Postavu Alenky si Disney vypůjčil už roku 1923 a natočil snímek *Alice's Wonderland*, v němž Alenka navštíví animační studio. Kreslené obrázky zde na skicách umělců ožívají a Alenka je z nich nadšená. Když večer usne, ocitne se v animované říši divů plné zvířat a překvapení. Její příběh se však původní předloze nepodobá. Do roku 1927 Disney s postavou Alenky vytvořil téměř šedesát krátkých příběhů. Brzy však ztratily na popularitě a Disney se zaměřil na jiné projekty.¹³⁵ Alenčinu filmovou oblíbenost odstartoval první zvukový snímek, který se objevil roku 1931, taktéž ve Spojených státech.¹³⁶ Postupně vznikala celá řada velice věrohodných i méně zdařilých adaptací, kreslených pohádek a filmů volně inspirovaných Carrollovou tvorbou.

Následně budou analyzovány dva nejpůvodnější celovečerní filmy, první z americké produkce studia Walt Disney, druhý od režiséra Tima Burtona. Dále budeme rozebírat o něco méně známější televizní zpracování od Nicka Willinga. Za zmínku také stojí filmový snímek *Koralína a svět za tajnými dveřmi*, který v sobě bezesporu nese známky Carrollovy Alenky. Tímto filmem propojují angloamerické režiséry s českou tvorbou. Film *Koralína* byl totiž pravděpodobně volně inspirován i českým snímkem *Něco z Alenky* v podání Jana Švankmajera.

¹³⁴ Dohledáno v databázích UP Olomouc.

Film Index International, American Film Institute Catalog, accessed April 10, 2013, <http://film.chadwyck.co.uk/fiaf/home>.

¹³⁵ *IMDb.com*, "Walt Disney – Biography," accessed April 10, 2013, <http://www.imdb.com/name/nm0000370/bio>.

Big Cartoon Database.com, accessed April 10, 2013,

http://www.bcdb.com/cartoons/Other_Studios/W/M__J__Winkler_Productions/Alice_Comedies/index.html.

Youtube.com, "Alice's Wonderland," accessed April 10, 2013, <http://www.youtube.com/watch?v=H58meqbp5Ps>.

¹³⁶ *Film Index International, American Film Institute Catalog*.

Na závěr se zaměříme právě na tento surrealistický snímek a vysvětlíme si autorův záměr.

4.1 Kreslená pohádka pro nejmenší – Walt Disney (1951)

Walt Disney považoval Carrollovu *Alenku* za jednu z nejlepších knih všech dob a přesto, že si byl vědom náročnosti jejího filmového provedení, rozhodl se tento příběh převést na filmové plátno. Užil název *Alice in Wonderland*,¹³⁷ který se divákům vryl do paměti, a proto jej použili i další generace režisérů.

Nejslavnější adaptace v jeho podání měla u dětí nevídaný úspěch. Tvůrci se zaměřili především na první díl knihy, ale neopomněli ani druhý díl, ze kterého vybrali pouze nejvýraznější postavy a motivy. Film je stejně jako kniha plný básniček a písniček - snaží se zaujmout svou hravostí a barevností, a diváka měl především nenáročně pobavit. Přestože Pudney namítá, že Carroll by s takovýmto scénářem nesouhlasil už jen proto, že na něm pracovalo tolik lidí,¹³⁸ čímž pravděpodobně narážel na značně zjednodušený scénář, můžeme říci, že základní podstata knihy zůstává zachována.

Disney se snažil dodržet knižní předlohu, jak jen to bylo možné. K problémům, které nastaly během tvorby snímku, se vyjádřil v článku *How I Cartooned Alice*. Za hlavní zdroj obtíží považoval Carrollovo nerespektování struktury příběhu. Ve vyprávění totiž Carroll kladl důraz na samotné myšlenky a fantazírování, které se v knihách volně prolínají. Další obtížně řešitelnou překážkou pro věrohodné zpracování bylo příliš velké množství postav, které se v knize objevují tak rychle jako mizí. Tyto dvě nejzákladnější překážky spolu ústily do třetí, kterou bylo časové omezení filmového snímku.¹³⁹

¹³⁷ Walt Disney, "How I Cartooned Alice," *Films in Review* published by National Board of Review of Motion Pictures (May 1951), accessed April 10, 2013, <http://www.alice-in-wonderland.net/alicepic/other/article-disney.jpg>

¹³⁸ Pudney, *Lewis Carroll*, 10.

¹³⁹ Disney, „How I Cartooned Alice.“

Jelikož knihu trvá přečíst několik hodin, Disney si uvědomoval, že nebude lehké uspokojit nároky čtenářů snímkem, který trvá pouhých sedmdesát pět minut.

Pokud by se měl držet předlohy, ve které vystupuje kolem osmdesáti postav, a všem ve snímku dát prostor, znamenalo by to každé z nich věnovat jednu minutu. Disney se postav nechtěl vzdát tak snadno, a proto tuto nepříjemnou situaci vyřešil jejich zkombinováním. Příkladem je Srdcová Královna, která ve filmu zosobňuje další tři postavy, postavu Bílé Královny, Černé Královny a Vévodkyně, a ve výsledku tak zastává čtyři role.¹⁴⁰ Podobným postupem se produkci podařilo počet postav zredukovat o více než polovinu, z přibližně osmdesáti na třicet pět. Přestože záměrem bylo množství postav omezit, Disney vytvořil i jednu vlastní postavu, díky níž mohl zkrátit stopáž. Jedná se o mluvící kliku na malých dvířkách v síni na začátku příběhu, která nahrazuje Alenčin příliš zdouhavý monolog, když se snaží ze síně dostat ven.¹⁴¹

Další úsporou času bylo také prohození a kombinace jednotlivých epizod, motivů a dialogů. Velice zdařilým příkladem je Bláznivá svačina, na které se slaví narozeniny, což byl původně Valihrachův výstup ve druhém dílu knihy. Postava Valihracha byla pro svou přílišnou upovídánost z filmu úplně vyřazena, stejně tak jako Myš se svou přednáškou o historii, která měla osušit promáčenou Alenku z kaluže slz. Motiv nudného studia historie je zařazen na začátek příběhu, kdy chůva Alence předčítá z učebnice dějepisu.¹⁴²

Pro správné rozhodnutí o vypuštění zbytečných a těžko pochopitelných scén, provedlo studio testování na téměř pěti stech divácích, které si pro tento účel sezvali. Zjistilo se například, že scéna přeměny prasátka v Alenčině náručí byla pro diváky velice odpudivá a uplakaný Paželv příliš nudný, a proto je tvůrci na základě ohlasu diváků bez váhání vypustili.¹⁴³

Walt Disney se svými úpravami snažil pouze zachovat plynulost děje a spoustu problémových aspektů se mu podařilo elegantním způsobem vyřešit.

¹⁴⁰ Pozorný divák si však všimne, že ponaučení, která v knize uděluje Vévodkyně, jsou sdělována i skrze postavy Tydlitáka a Tydlitka.

¹⁴¹ Disney, „How I Cartooned Alice.“

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid.

Přestože scény logicky navazují a jsou propojeny spoustou písniček, Disney se z Carrollovy předlohy pokusil zachovat snovost a odkaz na nonsens. To se mu podařilo vyobrazit zejména ve dvou vlastních epizodách, které si pro tento účel vymyslel. První z nich je Alenčino bloudění v kouzelném lese, ve kterém žijí zvláštní tvorové, jejichž těla jsou nesmyslnou kombinací živočichů a věcí. Alenka potkává například ptáka, který má místo hlavy lopatu nebo místo těla klec.

Dále se nonsens projevuje v samotném závěru filmu, který je vysvětlením, že vše je jen sen. Všechny Alenčiny prožitky z říše divů se mísí dohromady a Alenka se probouzí.

4.2 Filmová pohádka pro všechny – Nick Willing (1999)

Méně známé televizní zpracování režiséra Nicka Willinga pro televizi Hallmark vzniklo v koprodukcí Spojených států amerických, Velké Británie a Německa. Producenti se taktéž zaměřili zejména na první díl knihy, ale z druhého dílu vkomponovávají mnohem více postav a motivů než zpracování Walta Disneyho, což se zásadně projevilo v délce filmu.

Přestože se tato adaptace velice věrohodně drží knižní předlohy, pro lepší pochopení Alenčinych trápení ve světě dospělých je její příběh ohraničen rodinnou událostí. Alenku musí pro potěšení hostů na čajovém dýchánku zpívat píseň, kterou jí vybrali rodiče spolu s chůvou. Alenka je velice nervózní, před tolika lidmi odmítá vystoupit, a proto se uteče schovat do zahrady, kde její pozornost upoutá Bílý Králík, který ji zláká do říše divů.

Motiv času je ve filmu zdůrazněn nejen neustále spěchajícím Bílým Králíkem, ale navíc i Myší, která spěchá na svou přednášku o historii, jíž se snaží Alenku neúspěšně osušit. V jedné ze scén se Alenka oproti knize zajímá o zastavení jejího času, aby nemusela zpívat. Na Bláznivé svačině se totiž dozvídá, že Kloboučník zpíval na koncertě Srdcové Královny, té se však jeho vystoupení nelíbilo, a proto prohlásila, že Kloboučník maří svůj čas. Toto bylo urážkou pro samotný Čas, který se Kloboučníkovi pomstil tak, že ho uvrhl do neustále se opakující časové smyčky – svačiny o šesté. Alenka uvažuje, zda by Čas i ji nemohl

takto zastavit, protože ona se na rozdíl od Kloboučníka nerada předvádí a nechce vystupovat před tolika lidmi. Kloboučník se Zajícem Březňákem její stydlivost a obavy nechápu a naděje na vyřešení jejího problému uzemní vysvětlením, že zastavení času se týká pouze odpoledních svačín.

Je obdivuhodné, s jakou přesností se tvůrci drželi předlohy. Snaží se zachovávat logické koncepty a slovní hříčky, kterým se ostatní adaptace pro náročnost zpracování raději vyhnuly. Pasáže, které Walt Disney zcela vynechal, jako například Alenčino setkání s Žabím a Rybím lokajem nebo s Nohem a Paželvem, jsou v tomto filmu ztvárněny podle předlohy do posledního detailu. Někdy však méně znamená více, a některé pasáže jsou ve filmovém zpracování zbytečně rozvleklé.

Nic jiného však filmu nelze vytknout, protože grafické zpracování, kostýmy i filmové efekty jsou na poměry televizního filmu na velice vysoké úrovni, stejně jako herecká obsazení. Nejvýraznějšími a zároveň geniálně ztvárněnými postavami jsou šílený Kloboučník, v podání komika Martina Shorta, Kočka Šklíba, již obsadila Whoopi Goldbergová a neúprosná Srdcová Královna v podání Mirandy Richardson.

Nejasné přechody mezi jednotlivými epizodami v knize vyřešily ve filmu Alenčiny realistické přesuny skrze knihu. K domu Bílého Králíka se Alenka nedostává nečekaně jako je tomu v předloze, ale přes obrovské leporelo, které se mění v dům. Do tmavého lesa, kde o ni bojují Černý Jezdec a Bílý Jezdec, se dostává skrze obrázek v knize. Propojení prvního dílu knihy se druhým je naznačeno Alenčiny vstupem přes zrcadlo, umístěné ve dveřích do zahrady, kde karty barví bílé růže na červeno.

Stejně jako v předloze Alenka získává sebevědomí a naučí se být sama sebou, což je oproti knize mnohem výraznějším motivem. K tomu jí však ve filmovém zpracování více napomáhají postavy z říše divů, které vůči ní nejsou tolik nepřátelské, ale naopak, v průběhu jejího snění ji všechny podporují a neustále jí připomínají, že musí být statečná a nevzdávat se.

Závěrem Alenka při putování snovým světem získává tolik sebevědomí, že je připravena zpívat ve skutečném světě, načež se ze snu probouzí. Na sešlosti však zazpívá píseň vlastní volby, což je činem jejího nově nabitého sebevědomí.

Při zpěvu ji pomáhají vzpomínky na říši divů, díky kterým ztrácí trému. Mezi hosty, kteří jsou nápadně podobní postavám z její snové pouti, sedí i Kočka Šklíba, na kterou se Alenka sebevědomě usmívá.

4.3 Moderní fantasy – Tim Burton (2010)

Tim Burton vytváří vlastní fantasy příběh, ve kterém Bílý Králík záměrně přivádí Alenku do Podzemí. Jejím úkolem je zachránit zemi před krutou vládou Srdcové Královny. Hlavním motivem, kolem kterého se odvíjí celý příběh, je Tlachapoud,¹⁴⁴ jemuž musí Alenka setnout hlavu, aby tak splnila, k čemu byla předurčena a navrátila korunu na stanou dobra – Bílé Královně.

Na rozdíl od Nicka Willinga, který zachoval nonsensový ráz a velice věrohodně kopíroval knižní předlohu, Tim Burton vytváří zcela nové a jinak uchopené filmové dílo, do kterého zasadil pouze útržky Carrollových postav a motivů. Jeho filmový počín tedy nelze chápat jako plnohodnotnou adaptaci Carrollovy knihy, ale jako volné pokračování příběhu mladé dívky na pokraji dospělosti, která se odmítá podřídit očekávání společnosti v podobě naplánovaného sňatku. Jelikož se jedná o zcela nový příběh, je potřeba na snímek nahlížet s jistým nadhledem, a tudíž je zbytečné poukazovat na podobnosti a rozdíly s knižní předlohou či dokonce kritizovat, co ve filmu chybí, nebo co měl Burton vůči originálu ztvárnit jinak.

Jediné motivy, které ve filmu zůstaly nepozměněny, jsou Alenčiny vzpomínky na okamžik, kdy navštívila Podzemí poprvé jako malá holčička a sama tuto podivnou zemi označila za říši divů. Tyto vzpomínky Alenka považuje spíše za dávný sen, než za vzpomínky na události, které doopravdy prožila. V tom ji utvrzuje skutečnost, že se jí tento sen zdává opakovaně od doby, kdy si na něj pamatuje. Ostatní postavy ji však přesvědčují, že její návštěva v Podzemí nebyl sen a že ani ony nejsou pouhými výplody fantazie. Alenku se jim podaří přesvědčit a ona se rozpomíná, že opravdu nešlo o její noční můry, nýbrž

¹⁴⁴ Je zřejmé, že postava Tlachapouda byla ve filmu inspirována Tennielovou ilustrací. Ve skutečnosti se však jedná o báseň, které Alenka v knižní předloze nerozumí a vysvětluje si ji tak, že v básni někdo musel něco zabít.

o skutečný svět. Tého vzpomínce je ve filmu věnováno pouze pár stříhů, ve kterých se objevuje Kočka Šklíba, motiv Bláznivé svačiny, Houseňák, barvení růží v zahradě Srdcové Královny a postavy Tydlitáka a Tydlitka.

Podnětem k vytvoření snímku pro Burtona nebyla ani tak Carrollova předloha, ale inspirace nastřádaná v jiných uměleckých dílech a otázka, co přesně Alenka znamená pro kulturu a nás samotné. Na dotaz, kdy se s knihou režisér poprvé setkal, odpovídá velice vyhýbavě – že Alenku znal v podání Disneyho a dvou známých písní, jimiž byly *White Rabbit* od rokové skupiny Jefferson Airplane a *Don't Come Around Here No More*, kterou nazpíval Tom Petty – což si lze vysvětlit i tak, že Burton Carrollovu knihu ve skutečnosti nečetl. Přiznal také, že na rozdíl od starších adaptací Alenky se mu velice líbil scénář, který k filmu napsala Linda Woolverton.¹⁴⁵

Při zhodnocení tohoto filmu si můžeme klást otázku, co vedlo Burtona k vytvoření černobílých postav, které staví pouze do pozice dobra nebo zla. Toto rozlišení umocňuje motiv šachové hry v závěru filmu, který se v Burtonově podání mění v boj o přežití. Nabízí se odpověď v nenáročnosti hlavní cílové skupiny diváků, jimž je film určen. Jsou jimi především dospívající a mladí lidé, pro které jsou dnes fantasy filmy podobného ražení vděčným tématem. Naopak divák oceňující hodnotu a poslání Carrollova díla by mohl být značně zklamán z absence slovních hříček, jemných narážek na společnost a chybějící lehkosti a hravosti původního příběhu. Výroky Šíleného Kloboučníka ve filmu ztrácejí původní záměr a pouze napomáhají vytvořit představu, že Kloboučník je opravdu blázen. Burtonův snímek nenutí diváka k zamyšlení, ale nabízí již hotový komerční produkt. Místo toho, aby se zaměřil na sílu příběhu, který nemusí být nutně podle předlohy, se spoléhal na 3D techniku a efektní boje.

Přestože je Alenčin odlišný příběh změní motivů a postav, Burton zachovává téma bezmoci a znovu nabytého sebevědomí, které Alence umožňuje dosáhnout jejích tužeb a snů. Hlavním posláním filmu je, že nic není nemožné a stačí pouze věřit. Alenka se vrací duševně vyspělejší a nezachová se dle

¹⁴⁵ Brad Balfour, "Tim Burton and Johnny Depp In Step With Alice In Wonderland," *Huffpost Entertainment*, accessed April 12, 2013, http://www.huffingtonpost.com/brad-balfour/tim-burton-johnny-depp-in_b_503916.html.

očekávání společnosti, jako je tomu v případě adaptace Nicka Willinga, ale projeví se jako rebelka, která touží po svobodě a realizaci svých snů. Zde je však třeba podotknout, že příběh je zasazen do viktoriánské doby, ve které by takovéto nezávislé chování ženy nebylo tolerováno.

4.4 Koralína a svět za tajnými dveřmi – Henry Selick (2009)

Alenka musela být do jisté míry také inspirací pro snímek *Coraline*, jenž natočil Henry Selick podle stejnojmenné předlohy Neila Gaimana, který je v dnešní době jedním z nejúspěšnějších autorů fantasy literatury a knížek pro děti. Toto filmové zpracování, které důvěrně odpovídá své předloze, je hororovým fantasy příběhem o dívce, která se tajnými dveřmi dostává do světa, v němž se vše zdá být mnohem lepší. Mluvicí kocour ji však upozorňuje, že realita je ve skutečnosti poněkud jiná.

Tento film uvádím záměrně proto, že byl zaručeně inspirován nejen Carrollovou předlohou, ale i ztvárněním Jana Švankmajera. Neil Gaiman totiž Švankmajerův snímek *Něco z Alenky* uvedl mezi svými nejoblíbenějšími filmy, které sehrály v jeho životě důležitou roli. Médiím se dokonce svěřil, že se na tento film podíval se svými malými dětmi, které zapomněl dopředu upozornit na jeho hororový ráz. Jeho nejmladší tříletá dcerka však snímek pochopila jako přepravě Carrollova příběhu a velice se jí líbil.¹⁴⁶

Henry Selick je v podstatě novodobým Švankmajerem. Tak jako on pracuje s loutkami a pro natáčení využívá techniky stop-motion. Svou práci však přizpůsobil moderním požadavkům doby a kombinuje ji s počítačovou technologií 3D projekce.

V následující kapitole nahlédneme do Alenčina světa z pohledu českého režiséra Jana Švankmajera a pokusíme se objasnit, jaký má jeho film záměr a jaké cílové skupině je tedy primárně určen.

¹⁴⁶ *Npr.org*, "Watch This: Neil Gaiman's Imaginative Favorites," accessed April 14, 2013, <http://www.npr.org/2013/01/28/170085113/watch-this-neil-gaimans-imaginative-favorites>.

4.5 Něco z Alenky – Jan Švankmajer (1988)

Alenka v podání Jana Švankmajera není ani pohádkou ani fantasy příběhem, nýbrž syrovou surrealistickou podívanou, která se snaží zachytit sen v jeho skutečné podobě. Jak napovídá název filmu, nejedná se o věrohodnou adaptaci Carrollovy knihy, ale o pouhé připomenutí Alenčina příběhu. Švankmajer využívá řadu známých motivů z prvního dílu knižní předlohy, které přetváří podle vlastních snových představ a vzpomínek na dětství.

Režisér sám potvrzuje, že celá jeho tvorba se skutečně odvíjí od jeho dětských zážitků. Za určující moment ve svém životě považuje první seznámení s loutkovým divadlem, které dostal na Vánoce, když mu bylo devět let. Dnes o sobě prohlašuje, že ožívuje neživou hmotu podobně jako šaman. O šamanství se zajímá, a proto také cestuje do exotických zemí, jako jsou například Mali a Papua-Nová Guinea, kde se zastavil čas. Vedle sběratelských úlovek z těchto oblastí si také vytváří vlastní rostlinnou a živočišnou říši kombinací jejich různých částí těla, které k sobě nepatří.¹⁴⁷

V surrealistické *Alence* se mísí všechny režisérovy zájmy a zkušenosti. Neživé věci v dětském snu ožívají v loutky, které mají různá ztvárnění. Jediný Kloboučník vystupuje jako klasická dřevěná divadelní loutka, zatímco zvířata jsou vycpané exponáty a kostry, které běžně slouží jako pomůcky při vyučování ve škole. Velice zajímavá je postava Housenky, která se tomuto vymezení vymyká. Ta je skutečnou ponožkou, doplněnou o zubní a oční protézu, která sedí na dřevěném hříbku určeném ke štipování. Ve fázi zakuklení se zbaví protézy, navleče se sama na hříbek a díry, ve kterých má umístěné oči, se samy zašijí.

Jedinou živou postavou je ve filmu Alenka, která nahrazuje i výpovědi ostatních tvorů. Její velice výstižná sdělení, která jsou pouze ve třetí osobě, se však odehrávají v její mysli a ve filmu je toto znázorněno stříhem a záběrem na její hovořící ústa. Svou skutečnou podobu Alenka ztrácí v okamžiku, kdy se napije z lahvičky inkoustu a promění se v panenku. Koláčky jí naopak navracejí

¹⁴⁷ *Kultura ČT24*, "Švankmajerova představitost jako výstavka démonů," accessed April 15, 2013, <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/201032-svankmajerova-predstavivost-jako-vystavka-demonu/>.

původní podobu. Kromě Alenky se na malý okamžik během kriketové hry objevují i živá zvířata. Papíroví plameňáci z karet a jehelník se proměňují v českém prostředí na slepice a ježky.

Přestože se jedná o dětský sen, filmový snímek působí na dnešního diváka velice skličujícím dojmem. Celý příběh se odehrává převážně v interiéru starého zchátralého domu, k jehož úpadku přispívají i housenky opět v podobě ponožek, které se podobají červotočům ničícím dřevěnou podlahu. Dokonce i Alenčiny ponožky se vzbouří a přidávají se k ničení domu. Kromě několika scén u řeky využil Švankmajer pro exteriér pouze rozlehlé šedé pole, na kterém začíná Alenčina cesta do podivné říše neživých věcí skrze zásuvku ve stole. Zde by mohlo pole představovat šed' našeho života v reálném světě bez fantazie.

Alenčino putování v poněkud děsivém prostředí, v němž chátrá vše včetně samotných postav, které se zažívají nebo doplňují pilinami, je doprovázeno občasným tikotem hodin, jenž představuje motiv plynutí času. Tento motiv se stupňuje na Bláznivé svačině a je umocněn neustálým opakováním konzumace čaje. Motiv konzumace je ve filmu velice výrazný. Na rozdíl od knihy, kde se pouze hmyz stává jídlem, se ve filmu dá konzumovat vše. S tímto nápadem Švankmajer pracuje velice neobvyklým způsobem, který je pro jeho tvorbu typický i v jiných dílech, jako například ve filmovém snímku *Jídlo*. Podobně jako v knižní předloze, umožňuje Alence konzumace jistou proměnu. Výběrem inkoustu se však Švankmajer od předlohy příliš nevzdaluje, jelikož i v knize najdeme odkaz na inkoust v číších při hostině nebo při neúspěšném pokusu Alenky nalézt vodu, aby mohla vzkřísit Bílého Krále.

Ve Švankmajerově podání jsou konzumenty dokonce i neživé věci. Stolní zásuvka pohlcuje listí a vycpaná zvířata potřebují doplňovat pilinami. Pro Alenku však jídlo představuje nebezpečí. V marmeládě nalézají rýsováčky, z vajec se líhnou lebky a dokonce se jí nabízí i rohlík propíchaný hřebíky.¹⁴⁸ Na radu Housenky Alenka ochutná dřevěné kousky z hříbku na štipování ponožek. Její očekávání, že se opět přemění, však není naplněno, jelikož konzumace houby způsobuje změnu velikosti okolních předmětů.

¹⁴⁸ Odpudivé pojetí jídla odráží autorovu averzi vůči jídlu z dětství. Jan Švankmajer, *Síla imaginace: režisér o své filmové tvorbě*, ed. František Dryje (Praha: Dauphin, 2001), 172.

Na začátku filmu Alenka diváky nabádá, aby se k jejímu snění přidali výrokem: „*Ted’ musíte zavřít oči, jinak nic neuvidíte.*“ Švankmajer využívá symboliky snu, aby upozornil na vytrácející se představivost z dnešní společnosti, která přestává klást důraz na sny.¹⁴⁹ Režisér zasazuje surrealistickou *Alenku* do reálného světa a stírá hranici mezi realitou a snem. Situace, kdy se Alenka probouzí ze svého snu a zjišťuje, že oživlý Bílý Králík stále není na svém místě v teráriu, splnutí reality a snu jen potvrzuje. Stejně propojení představil ve svém filmu i Tim Burton, který však není tak konkrétní jako Švankmajer.

¹⁴⁹ Viz Švankmajer, *Síla Imaginace*, 170-1.

Závěr

Zatímco Alenčin příběh, včetně postav a motivů, je dnes veřejnosti všeobecně znám, mnohem méně pozornosti je věnováno jejímu autorovi. Z tohoto důvodu jsme se v první kapitole detailněji seznámili s osobností Lewise Carrola a poukázali na skutečnost, že byl velice komplikované povahy. Zároveň ho můžeme charakterizovat jako renesančního člověka, který si zaslouží naše uznání. I přesto, že působil na akademické půdě jako vědecký pracovník a odborník na matematickou logiku, věnoval svůj volný čas i jiným oborům. Nejenže se aktivně zajímal o dění ve společnosti a především o vývoj na poli vědy, ale sám také vynalézal. Jeho umělecká vášeň se projevila v potřebě psát kreativnější literaturu, než byla ta, kterou publikoval pro vědecké účely. Pro Carrola je charakteristický humor, logický i absurdní, jenž vkomponoval do svých příběhů, básní, ale také do her, slovních hříček a hádanek, které s oblibou vymýšlel. Méně úspěšně se pokoušel o vlastní ilustrace, s jejichž realizací nebyl příliš spokojen. Nepochybně byl však výborným fotografem viktoriánské doby.

Carroll si svým smyslem pro zábavu získal oblibu u dětí, jejichž přítomnost často vyhledával a s potěšením fotil jejich portréty. Spousta jeho fotek však byla velice intimního charakteru a děti na nich byly spoře oděné nebo dokonce nahé. Kombinace jeho zálib a nezájmu o soukromý intimní život, jelikož se nikdy neoženil, potvrzovali i jeho nejbližší ve formě výpovědí a publikací, což ve třicátých letech dvacátého století vyústilo v obvinění z pedofilie. V tomto období totiž literární kritikové podrobili Carrollovu Alenku psychoanalytickému rozboru a z autora se tak stala kontroverzní osobnost, která zaměstnala řadu životopisců, literárních teoretiků a kritiků snažících se vymyslet svůj vlastní výklad či spekulaci.

Některé teorie a jejich závěry jsou zajímavé, jako například odkaz na Darwinovu teorii, kterou William Epton podpořil i zajímavým zjištěním ohledně Tennielových ilustrací znázorňujících opici, která v textu díla není zmíněna. Jiné výklady jsou však těžko uvěřitelné, mnohdy až absurdní. Velice kontroverzní autorkou je dnes Karoline Leachová, která považuje Carrola

za mýtus, který je třeba uvést na pravou míru a nově představuje tohoto autora jako oběť velkého nedorozumění. Svými radikálními názory se jí podařilo urazit a rozhněvat řadu odborníků a literárních kritiků, a naopak zaujmout veřejnost neznalou tématu.

Osobnost Lewise Carrolle je stejně spletitá jako jeho dvoudílná kniha *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*. Objasnit jeho život plný záhad a nejasností je stejně náročné jako se snažit nalézt smysl v Alence. V okamžiku, kdy se objeví možná interpretace, objeví se i jiná – naprosto protichůdná. Carroll by se nad úpornou snahou tolika lidí vyložit si jeho život a dílo možná podivoval. Hledat totiž smysl ve snu je jako hledat jehlu v kupce sena. Proto by neměly ani analýzy a spekulace nahradit samotný prožitek z knihy. Alenku bychom měli raději číst a nechat se jí pouze volně inspirovat, tak jako to činí řada umělců, pro které je toto dílo nevyčerpatelným zdrojem inspirace. Alenka však nutí k zamyšlení i ostatní vědní obory, především přírodní vědy, které z této knihy s oblibou citují, což činí tento zdroj všestranným a nadčasovým zároveň.

Úmyslem druhé kapitoly práce bylo podat ucelené informace od samotného okamžiku, který vedl ke vzniku Alenčina příběhu až po jeho úspěšnou publikaci, spolu se všemi určujícími okolnostmi. Seznámení se s těmito informacemi je podstatné pro hlubší porozumění Carrollovy povahy a záměru jeho knihy. Pozornost byla věnována především Carrollovým nejbližším, kteří byli přítomni u zrodu samotného díla nebo se do něj přímo zapsali v podobě konkrétních postav. Další prozkoumanou oblastí byla také Alenka v českém kontextu, tedy existující české překlady a pestrost jejich ilustrací, což je doloženo několika vybranými ukázkami významných českých umělců v přílohách.

Při rozboru samotného díla ve třetí kapitole jsme se přesvědčili, že kniha je velice rozmanitá. Témata a jednotlivé motivy jsou úzce provázány a neustále se opakují. Z tohoto důvodu byla jejich analýza provedena postupně v rámci rozčlenění na různé oblasti, do kterých byla zařazena klasifikace literárního žánru v dobových souvislostech, zamyšlení nad možným významem knihy, rozdílné pojetí obou dílů *Alenky* a rozbor postav s ohledem na jejich reálný základ v Carrollově životě. Pro nezměrné množství charakterů v knižní předloze byla

analýza postav koncipována na základě dvou zásadních reálných osobností Lewise Carrolla a Alice Liddelové, pro kterou příběh Alenky původně napsal.

K samostatnému prozkoumání motivů byly vybrány pouze dva klíčové, které měly spojitost s Carrollovým způsobem smýšlení a jeho zapojením do okolního dění ve společnosti. Motiv společenských her a pravidel je vybrán s ohledem na jeho zájem o tvorbu vlastních her, zatímco motiv konzumace souvisí s jeho přístupem k jídlu, což bylo doloženo i jeho veřejnou přednáškou s názvem *Feeding the Mind*.

Analýza konkrétních postav a motivů z knihy byla ponechána na poslední kapitole, která se zabývá filmovými adaptacemi a volnými filmovými přepracováními, kde jsou jednotlivé motivy srovnány s knižní předlohou. Filmová zpracování byla vybrána s ohledem na jejich rozdílná pojetí a popularitu. Nejznámější kreslené zpracování *Alenky v říši divů* je z roku 1951 v podání společnosti Walt Disney, které je určeno dětem. Druhým vybraným snímkem je televizní film Nicka Willinga, jenž je velice věrohodnou adaptací Carrollovy knihy. Pozornost je rovněž věnována fantasy filmům volně inspirovaným Alenkou, které jsou dnes velmi populární. Jsou jimi *Alenka v říši divů* v režii Tima Burtona, a hororová pohádka *Koralína a svět za tajnými dveřmi* na motivy knižní předlohy Neila Gaimana. Ze zástupců českého filmu byl vybrán surrealistický snímek z doby normalizace Jana Švankmajera *Něco z Alenky*, kde jsme se podrobně seznámili s motivem snu a konzumace.

Závěrem bych ráda uvedla vlastní motto shrnující hodnotový význam celé knihy pro společnost. Spojuje totiž dva světy v jeden společný, jimiž jsou realita a říše divů nebo snů, čili svět dětský a dospělý:

Dětem Alenka pomáhá snáze vyrůst a dospělým se navrátit do dětských let.

Resumé

The story of Alice in Wonderland is generally well known together with other characters and motifs from the book. The attention on the author itself is nearly out of the focus. For this reason, the first chapter deals with the character of Lewis Carroll and shows his complicated personality. He also deserves our appreciation as a Renaissance man. Although he worked in the field of symbolic logic, he dedicated his free time to other fields. Not only was he interested in current issues and development in science, he was an inventor himself. His creative passion was evident in writing more imaginative literature than his scientific works that he published. He implemented his humour, which was logic as well as absurd, into his stories, poems, games, puzzles and puns. He also tried to illustrate his works but he was not content with the result. Undoubtedly, he was an excellent photographer of Victorian era.

Carroll was well received by children who liked his stories and games. He spent his time among children a lot and made photographs of them. Most of his childrens' portraits were very personal and a lot of them were in very little clothing or completely in nude. Carroll's family also proved his preoccupation with „child-friends“. These aspects in combination with the fact that he never married resulted in his reputation of a pedophile. This idea started in the 1930s of the twentieth century with the arrival of psychoanalysis which was applied on almost everything. Carroll became a controversial figure examined and researched by biographers, literary theorists and critics who were trying to make their own speculations and interpretations.

Some theories and their conclusions are interesting. For example, William Epton made a reference about Darwin's theory which he further documented by Tenniel's illustrations displaying an ape which is not mentioned in the story. Other interpretations are unbelievable and absurd. Also, a very controversial author today is Karoline Leach who regards Carroll as a mythic person whose life and personality needs further clarification and presents him as a victim of the big misunderstanding. She made angry and offended a lot of Carrollians and literary

critics with her radical points of view. On the other hand, she attracted the attention of public which is not so familiar with the topic.

The personality of Lewis Carroll is as complex as his work *Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass*. It is also complicated to clarify his life full of ambiguities and mysteries as well as trying to find the meaning of *Alice*. Whenever there is a possible interpretation, a new one emerges which is contradictory to the previous one. Carroll might be surprised by such an effort to explain his life and the book about Alice. Trying to find the solution in dreams is like trying to find a needle in a haystack. For this reason, analysing and speculations should not substitute the pleasure from reading the book itself and be inspired as artists do. For them *Alice* is an endless source of inspiration as well as for other fields, most importantly for natural sciences, which use the citations from the book as well.

The aim of the second chapter was to provide general information from the moment leading to creation of Alice's story to its publication process, regarding important milestones and people who were involved or also embedded into the story. Introducing these pieces of information is important for profound understanding of Lewis Carroll's character and intention of his book. The work also offers basic information about Czech translations and illustrations available to Czech readers. Some examples of various Czech artists are also available in appendices.

The analysis in the third chapter proved that Lewis Carroll's book is very diverse. Its themes and motifs are closely connected throughout the book and they are continually repeated. For this reason, their analysis was divided into distinct areas of research. These were: genre classification in the historical context, possible meaning of the book, different conceptions of the first part *Alice's Adventures in Wonderland* and the second part of the book *Through the Looking Glass*, and analysis of characters based on the actual people from Carroll's life. For the vast amount of characters in the book, the analysis of two most important people was realised, Lewis Carroll and Alice Liddell to whom he wrote the story.

Two key motifs were chosen and examined in order to show Carroll's opinions about society and his participation in it. The motif of social games and following the rules was chosen in accordance with Carroll's interest in creating his own games while the motif of consumption is linked with his attitude towards food which was documented by his lecture called *Feeding the Mind*.

The last chapter deals with film adaptations of *Alice* and other films based on Alice's story. Characters and mainly motifs in films are compared with the book. The chosen films are very well known and different in their interpretation. The most famous is *Alice in Wonderland* in production of Walt Disney from 1951 which is targeted at children. Alice's story directed for television by Nick Willing is very faithful adaptation of the book. The attention was also given to fantasy films which are very popular today. *Alice in Wonderland* directed by Tim Burton and Neil Gaiman's horror fairytale *Coraline* directed by Henry Selick were only loosely inspired by *Alice*. The Czech nation is represented by Jan Švankmajer and his surreal film *Alice* from the time of normalisation. Here, the two main motifs are discussed regarding the dreams and consumption.

In conclusion, I would like to summarize the main value of Carroll's book for our society. It connects the two worlds into one; the real world with Wonderland or dreamland, and the world of adults with children's imagination. I would like to conclude this idea with my own motto:

Alice helps to grow up to children and grow back to adults.

Bibliografie

Citované prameny

Carroll, Lewis. *Alenčina dobrodružství v podzemní říši*. Translated by Jaroslav Císař. Praha: Elzvir Nakladatelství B. Moser, 1931.

Carroll, Lewis. *Alenčina dobrodružství v říši divů a za zrcadlem*. Translated by Jaroslav Císař. Praha: Aurora, 2004.

Carroll, Lewis. *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*. Trans. By Aloys a Hana Skoumalovi. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961.

Carroll, Lewis. *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, 4th ed. Translated by Aloys a Hana Skoumalovi. Praha: Albatros, 1988.

Carroll, Lewis. *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, Translated by Aloys a Hana Skoumalovi, and Hanzlík. Praha: Slovart, 2005.

Literatura v knižní a elektronické podobě

Balaram, P. "Alice: Science in Common Sense in Wonderland." *Current Science* (00113891). (December 2011): 1395-6. *Academic Search Complete*. EBSCOhost. Accessed March 5, 2013.

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=13&sid=0d5da53d-64c7-40e4-90cd-a1cfb80588f9%40sessionmgr110&hid=120>.

Blake, Kathleen. *Play, Games, and Sport: The Literary Works of Lewis Carroll*. Ithaca: Cornell University Press, 1974.

Bowman, Issa. *The Story of Lewis Carroll, Told For Young People by Real Alice in Wonderland*. New York: Dutton, 1899. Accessed January 8, 2013.

<http://archive.org/details/storyoflewiscarr00bowmrich>.

Carroll, Lewis. „Alice on the Stage.“ *Lenny's Alice in Wonderland Site (The Theatre, April, 1887)*. Accessed February 15, 2013.

<http://www.alice-in-wonderland.net/books/onstage.html>.

Carroll, Lewis. *The Lewis Carroll Picture Book*. Edited by Stuart Dodgson Collingwood. London: T.F. Unwin, 1899. Accessed January 25, 2013.

<http://archive.org/details/lewiscarrollpic00carrgoog>.

Císař, Jaroslav. “Doslov překladatelův.” In *Alenčina dobrodružství v říši divů a za zrcadlem*, by Lewis Carroll. Translated by Jaroslav Císař. Praha: Aurora, 2004.

Clark, Anne. *Lewis Carroll: A Biography*. London: J.M. Dent, 1979.

Cohen, Morton N. *Lewis Carroll: A Biography*. London: Papermac, 1995.

Collingwood, Stuart Dodgson. *The Life and Letters of Lewis Carroll*. Toronto: G.N. Morang, 1898. Accessed January 4, 2013.

http://archive.org/details/cihm_26957.

Day, Davis. “Oxford in Wonderland.” *Queen's Quarterly* 117.3 (Autumn 2010): 402-23. *Literature Resource Center*. Ebscohost. Accessed March 18, 2013.
<http://go.galegroup.com/ps/i.do?id=GALE%7CA242180566&v=2.1&u=palacky&it=r&p=LitRC&sw=w>.

Gernsheim, Helmut. *Lewis Carroll: Photographer*. New York: Dover Publications, 1969.

Goldschmidt, A.M.E. „'Alice in Wonderland' Psychoanalyzed.“ In *The New Oxford Outlook*. Edited by Richard Crossman, Gilbert Highet, and Derek Kahn. Basil Blackwell, 1933. *Literature Resource Center*. Accessed February 20, 2013.

<http://go.galegroup.com/ps/i.do?id=GALE%7CH1420025224&v=2.1&u=palacky&it=r&p=LitRC&sw=w>.

Hartl, Pavel, and Helena Hartlová. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.

Hepptonstall, Geoffrey. "The Real Lewis Carroll." *Contemporary Review* 275, no. 1603 (August 1999): 104. *Academic Search Complete*. EBSCOhost. Accessed February 20, 2013.

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=11&sid=0d5da53d-64c7-40e4-90cd-a1cfb80588f9%40sessionmgr110&hid=120>.

Hudson, Derek. *Lewis Carroll*. London: Longmans and Green, 1966.

Imholtz Jr., August A. „Lewis Carroll's 'Dreamchild'?” *Virginia Quaterly Review* 76, no. 3 (June 2000): 551-5. *Academic Search Complete*, EBSCOhost. Accessed February 20, 2013,

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&sid=0d5da53d-64c7-40e4-90cd-a1cfb80588f9%40sessionmgr110&hid=120>.

Leach, Karoline. *In the Shadow of the Dreamchild: A New Understanding of Lewis Carroll*. London: Peter Owen, 1999.

Lennon, Florence Becker. *Lewis Carroll*. London: Cassell, 1947.

“Lewis Carroll: Alenka v říši divů.” *Plav: Měsíčník pro světovou literaturu: Smysl nesmyslu* 5 (2008):16. Accessed February 26, 2013.

<http://www.svetovka.cz/archiv/2008/05-2008-alenka.htm>

Moses, Belle. *Lewis Carroll in Wonderland And at Home: the Story of His Life*. New York: D. Appleton, 1910. Accessed January 15, 2013.

<http://archive.org/details/lewiscarrollinwo00moseuoft>.

Pousta, Zdeněk. “Doslov o překladateli.” In *Alenčina dobrodružství v říši divů a za zrcadlem*, by Lewis Carroll. Translated by Jaroslav Císař. Praha: Aurora, 2004.

Pudney, John. *Lewis Carroll and His World*. London: Thames and Hudson, 1976.

Rackin, Donald. "In the Shadow of the Dreamchild (Book Review)." *Victorian Studies* 43, no. 4 (Summer 2001): 650-3. *Academic Search Complete*, EBSCOhost. Accessed February 20, 2013.

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&sid=0d5da53d-64c7-40e4-90cd-a1cfb80588f9%40sessionmgr110&hid=120>.

Sapkowski, Andrzej. *Magické střípky*. Ostrava: Leonardo, 2009.

Švankmajer, Jan. *Síla imaginace: režisér o své filmové tvorbě*. Edited by František Dryje. Praha: Dauphin, 2001.

Weiss, Petr. *Sexuální deviace*. Praha: Portál, 2002.

Doplňující internetové zdroje

Balfour, Brad. "Tim Burton and Johnny Depp In Step With Alice In Wonderland." *Huffpost Entertainment*. Accessed April 12, 2013.

http://www.huffingtonpost.com/brad-balfour/tim-burton-johnny-depp-in_b_503916.html.

Big Cartoon Database.com. Accessed April 10, 2013.

http://www.bcdb.com/cartoons/Other_Studios/W/M__J__Winkler_Productions/Alice_Comedies/index.html.

Disney, Walt. "How I Cartooned Alice." *Films in Review* published by National Board of Review of Motion Pictures (May 1951). Accessed April 10, 2013.

<http://www.alice-in-wonderland.net/alicepic/other/article-disney.jpg>

Film Index International, American Film Institute Catalog. Accessed April 10, 2013. <http://film.chadwyck.co.uk/fiaf/home>.

IMD.com, "Walt Disney – Biography." Accessed April 10, 2013.

<http://www.imdb.com/name/nm0000370/bio>.

Kultura ČT24. "Švankmajerova představivost jako výstavka démonů." Accessed April 15, 2013.

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/201032-svankmajerova-predstavivost-jako-vystavka-demonu/>.

Npr. org. "Watch This: Neil Gaiman's Imaginative Favorites." Accessed April 14, 2013.

<http://www.npr.org/2013/01/28/170085113/watch-this-neil-gaimans-imaginative-favorites>.

Pteje se knihovny. Accessed February 26, 2013.

<http://www.ptejteseknihovny.cz/uloziste/aba001/2011/self-jest>.

Ratner, Dan. "Victorian Hunger and Malnutrition in Alice in Wonderland." *Victorian Web*. Accessed April 2, 2013.

<http://www.victorianweb.org/authors/carroll/ratner1.html>.

Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů*. Accessed January 25, 2013.

<http://www.uzis.cz/cz/mkn/F60-F69.html>.

Wakeling, Edward. *Lewis Carroll Site.com*. Accessed March 5, 2013.

<http://www.wakeling.demon.co.uk/page8-fact-sheet-1.htm>.

Youtube.com. "Alice's Wonderland." Accessed April 10, 2013.

<http://www.youtube.com/watch?v=H58meqbp5Ps>.

Přehled citovaných filmů

Alenka v říši divů. Directed by Walt Disney Productions. 1951. Magic Box, 2011. DVD

Alice in Wonderland. Directed by Nick Willing. 1999. Hallmark Entertainment.

Alenka v říši divů. Directed by Tim Burton. 2010. Magic Box. 2011. DVD.

Koralína a svět za tajnými dveřmi. Directed by Henry Selick. 2009. Bontonfilm, 2011. DVD.

Něco z Alenky. Directed by Jan Švakmajer. 1988. Bontonfilm, 2012. DVD.

Seznam příloh

1. **Tennielovy ilustrace z kapitoly „Kuriální závod“ znázorňující opici, která není v textu uvedena.**
 - a) Lewis Carroll, *Alenčina dobrodružství v říši divů a za zrcadlem*, trans. Jaroslav Císař (Praha: Aurora, 2004), 31.
 - b) Lewis Carroll, *Alenčina dobrodružství v říši divů a za zrcadlem*, trans. Jaroslav Císař (Praha: Aurora, 2004), 33.
2. **Ilustrace – Markéta Berková – Zejda a Švejda.**

Lewis Carroll, *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, trans. Aloys a Hana Skoumalovi (Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961), 204.
3. **Ilustrace – Markéta Prachatická – souboj Lva a Jednorožce.**

Lewis Carroll, *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, 4th ed., trans. Aloys a Hana Skoumalovi (Praha: Albatros, 1988), 131.
4. **Ilustrace – Dušan Kállay – natírání růží v zahradě Srdcové Královny.**

Lewis Carroll, *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*, trans. Aloys a Hana Skoumalovi, and Hanzlík (Praha: Slovart, 2005), 58.

Přílohy

Příloha 1

a)

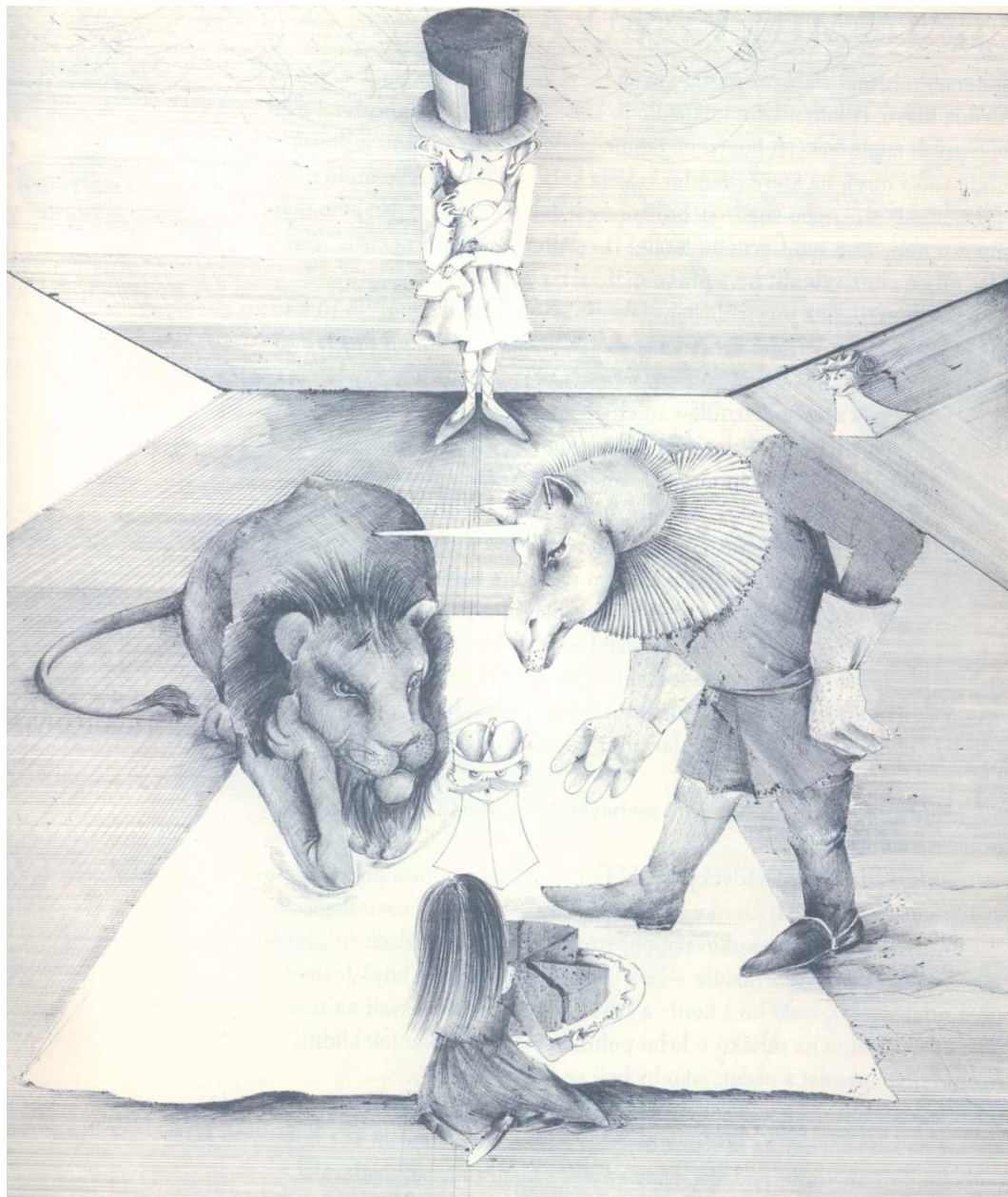
b)

Příloha 2

Příloha 3

Příloha 4

Anotace

Autor práce:	Tereza Čubáková
Název katedry a fakulty:	Katedra anglistiky a amerikanistiky Filozofická fakulta Univerzity Palackého
Název práce:	Alenka v říši divů a za zrcadlem Lewise Carrola: analýza díla a jeho adaptace
Vedoucí práce:	Mgr. Pavlína Flajšarová, Ph.D.
Počet znaků:	136 722
Počet příloh:	4
Počet použitých zdrojů:	47

Klíčová slova:

Britská literatura, britská próza, devatenácté století, viktoriánské období, Alenka v říši divů, Alenka v kraji divů, Za zrcadlem, Lewis Carroll, Charles Lutwidge Dodgson, Alice Liddelová, John Tenniel, filmové adaptace, Jan Švankmajer, Tim Burton, Nick Willing, Walt Disney, Neil Gaiman, Henry Selick, Něco z Alenky, Koralína a svět za tajnými dveřmi.

Cílem diplomové práce je představit a analyzovat příběh Alenky v říši divů Lewise Carrola. Pro komplexní pochopení tohoto tématu je věnována pozornost osobnosti autora a jeho spojitosti s postavou Alenky. Její příběh je popsán od prvního momentu, který vedl k jejímu vzniku, až po vydání dvoudílné knihy *Alenčina dobrodružství v říši divů*. Dílo je analyzováno z hlediska jeho žánru, významu, motivů a reálného základu postav. Pozornost je rovněž věnována rozboru různorodých filmových adaptací a volných přepracování s touto tematikou. Filmová tvorba je srovnávána s knižní předlohou se zaměřením na ústřední motivy knihy.

Summary

Author:	Tereza Čubáková
Faculty:	Philosophical Faculty of Palacký University
Department:	Department of English and American Studies
Title:	Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass by Lewis Carroll: Analysis and Adaptations
Tutor:	Mgr. Pavlína Flajšarová, Ph.D.
Number of signs:	136 722
Number of illustrations:	4
Number of sources:	47

Key words:

British Literature, British Prose, Victorian Age, Alice in Wonderland, Alice's Adventures in Wonderland, Through the Looking Glass, Lewis Carroll, Charles Lutwidge Dodgson, Alice Liddell, John Tenniel, Film Adaptations, Jan Švankmajer, Tim Burton, Nick Willing, Walt Disney, Neil Gaiman, Henry Selick, Alice, Coraline.

The aim of the thesis is to present and analyse the story of Alice in Wonderland by Lewis Carroll. In order to understand this topic profoundly, the work focuses on the author itself in connection with the character of Alice. Her story is described from the very first moment leading to its creation to the publication of *Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass*. The book is analysed from the point of its genre, meaning, motifs and characters inspired by the actual people. Different kinds of film adaptations and other films based on Alice's story are analysed and compared with the book, focusing on the main motifs.